МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота
магістра

НАДАННЯ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМ'ЯМ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Виконала: магістрантка 2-го курсу,
гр. 8.2313-ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Л.В. Павленко

Керівник: доцент кафедри філософії,
публічногоуправління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічногоуправління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Широбокова О.О.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І.Бутченко
«____»_____2024 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТЦІ
Павленко Лілі Володимирівні
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Надання послуги соціального супроводу сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій керівник роботи Маловічко Олена Владиславівна, к.філос.н., доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «11» березня 2024 року № 433-с

2. Строк подання студентом роботи 4 грудня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. Київ : Каравела, 2017. 366 с.; Карпенко О. Г., Н. Ф. Романова Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Слово, 2015. 408 с.; Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : навч. посіб. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.; Климанська Л. Д., Савка В. Є., Хома Н. М. та ін. Соціальна політика : навч. посіб. Львів : «Новий Світ 2000», 2020. 318 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити стан наукової розробки проблеми надання послуги соціального супроводу сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військовий дій. 2. Уточнити головні поняття дослідження. 3. Визначити принципи та методи дослідження надання послуги соціального супроводу сім'ям які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. 4. Охарактеризувати сім'ю у складних життєвих обставинах як клієнта соціальної роботи. 5. Визначити основні технології соціальної роботи з сім'ями які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. 6. Визначити специфіку соціального супроводу сімей які опинилися у складних життєвих обставинах. 7. Провести емпіричне дослідження особливостей соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя внаслідок військових дій. 8. Розробити рекомендації щодо вдосконалення соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
_____
_____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	06.05.2024	06.05.2024
Розділ 2	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	25.06.2024	25.06.2024
Розділ 3	Маловічко О.В., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	16.09.2024	16.09.2024

7. Дата видачі завдання_____28 квітня 2024 року_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Лютий – березень 2024	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2024	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2024	*виконано*
4.	І розділ	Травень – червень 2024	*виконано*
5.	ІІ розділ	Липень – вересень 2024	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Вересень – жовтень 2024	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2024	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2024	*виконано*

Студент _____ Л.В. Павленко_____

Керівник роботи _____ О.В. Маловічко_____

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С. Цапліна_____

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 78 сторінок, 61 позиції у списку літератури, 6 рисунків, 3 додатки.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СІМ'Я, СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ, ПОСЛУГА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ

Мета дослідження: аналіз і вивчення особливостей соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій, з метою розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення соціального супроводу цих сімей.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з сім'ями у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій.

Предмет дослідження: специфіка особливостей соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій.

Методи дослідження: об'єктивний, історичний, системного підходу.

Гіпотеза: забезпечення інтегрованої, багатоаспектної підтримки сімей, які постраждали від військових дій, дозволяє ефективніше задовольняти їхні потреби, сприяє покращенню їхнього соціального та психологічного стану, а також створює умови для швидшої соціальної адаптації.

Висновки: 1. Соціальна робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах через військові дії потребують комплексної підтримки, яка включає матеріальну, психологічну, юридичну та соціальну допомогу, що підкреслює необхідність інтегрованого підходу в соціальному супроводі.

2. Впровадження індивідуалізованих планів соціального супроводу, мультидисциплінарного підходу та координації між установами значно підвищує якість надання послуг. Це сприяє стабілізації стану сімей, подоланню кризових ситуацій та забезпеченню їхньої інтеграції в суспільство. Особливе значення має адаптація методик до сучасних умов та залучення громадських організацій.

SUMMARY

The qualification work consists of 78 pages, 61 items in the bibliography, 6 figures, 3 appendices.

SOCIAL WORK, SOCIAL WORK TECHNOLOGIES, FAMILY, DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES, SOCIAL SUPPORT SERVICE

The aim of the research is analysis and study of the features of social work with families who found themselves in difficult life circumstances as a result of military actions, in order to develop practical recommendations for improving social support for these families.

Research Object: social work with families in difficult life circumstances as a result of military actions.

Research Subject: the specifics of social work with families in difficult life circumstances as a result of military actions.

Research Methods: objective, historical, systemic approach.

Hypothesis: Providing integrated, multifaceted support to families affected by military actions allows for more effective meeting of their needs, contributes to the improvement of their social and psychological condition, and also creates conditions for faster social adaptation.

Conclusions: 1. Social work with families who find themselves in difficult life circumstances due to military actions requires comprehensive support, which includes material, psychological, legal, and social assistance, which emphasizes the need for an integrated approach to social support.

2. The implementation of individualized social support plans, a multidisciplinary approach, and coordination between institutions significantly improves the quality of service provision. This contributes to stabilizing the condition of families, overcoming crisis situations, and ensuring their integration into society. Of particular importance is the adaptation of methods to modern conditions and the involvement of public organizations.

ЗМІСТ

ВСТУП 6
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМ'ЯМ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 9
1.1. Стан наукової розробки проблеми надання послуги соціального супроводу сім'ям які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. . 9
1.2. Уточнення основних понять дослідження «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «сім'я», «складні життєві обставини», «послуга соціального супроводу» 14
1.3. Принципи та методи дослідження надання послуги соціального супроводу сім'ям які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій 20
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМ'ЯМ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 24
2.1. Сім'ї у складних життєвих обставинах, як клієнти соціальної роботи. 24
2.2. Основні технології соціальної роботи з сім'ями які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. 33
2.3. Специфіка соціального супроводу сімей які опинилися у складних життєвих обставинах 43
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 50
3.1. Особливості соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя внаслідок військових дій. 50
3.2. Рекомендації з вдосконалення соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя. 62
ВИСНОВКИ 70
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ 73
ДОДАТКИ 78

ВСТУП

Актуальність теми обумовлена сучасними соціально-економічними та політичними викликами, які впливають на функціонування сімей в умовах війни. Військові дії на території України призводять до значних змін у життєвому укладі сімей, що виражається у втраті житла, вимушеному переселенні, емоційних та психологічних травмах, а також погіршенні матеріального становища. Такі умови посилюють вразливість сімей і потребу в цілеспрямованій та систематичній соціальній підтримці.

Особливої уваги потребують сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах через наслідки війни, адже вони стикаються з багатогранними проблемами, які виходять за межі звичайних соціальних викликів. Це вимагає використання комплексних підходів у соціальній роботі, які враховують психологічні, соціальні, економічні та правові аспекти допомоги. Дослідження ефективних методів соціального супроводу таких сімей є важливим кроком для подолання соціальних наслідків війни та забезпечення їхньої соціальної адаптації.

Актуальність теми також зумовлена необхідністю розробки інноваційних технологій соціальної роботи, які б відповідали сучасним викликам. Це включає міждисциплінарний підхід, спрямований на координацію зусиль різних фахівців, організацій та установ. Вивчення специфіки соціального супроводу сімей в умовах військових дій сприяє формуванню нових практичних рекомендацій, які можуть бути використані як у регіональному, так і в національному масштабі.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з сім'ями у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій.

Предмет дослідження: специфіка особливостей соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій.

Проблемна ситуація в межах цього дослідження полягає у значному збільшенні кількості сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. Війна в Україні призвела до руйнування звичного

життєвого укладу багатьох родин, втрати житла, вимушеного переселення, травматичних психологічних наслідків, економічної нестабільності та розлуки з близькими. Такі обставини створили високий рівень соціальної вразливості цих сімей, що ускладнює їхнє адаптування до нових умов і знижує здатність самостійно подолати кризу.

Соціальні служби та системи підтримки зіткнулися з низкою викликів, включаючи обмежені ресурси, недостатність спеціалізованих програм допомоги та брак ефективних методів роботи в умовах війни. Водночас сім'ї, які постраждали, потребують не тільки матеріальної підтримки, але й комплексної соціальної допомоги, яка охоплює психологічну, юридичну та емоційну підтримку.

У зв'язку з цим необхідно розробити інноваційні, системні підходи до соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах через військові дії. Це включає адаптацію існуючих методик до реалій війни, координацію дій різних соціальних інституцій і забезпечення всебічної підтримки, яка сприятиме подоланню кризових ситуацій та відновленню нормального функціонування сімей.

Метою дослідження є аналіз і вивчення особливостей соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій, з метою розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення соціального супроводу цих сімей.

Відповідно до поставленої мети в роботі поставлено такі основні завдання:

– дослідити стан наукової розробки проблеми надання послуги соціального супроводу сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військовий дій;

– уточнити головні поняття дослідження;

– визначити принципи та методи дослідження надання послуги соціального супроводу сім'ям які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій;

– охарактеризувати сім'ю у складних життєвих обставинах як клієнта соціальної роботи;

– визначити основні технології соціальної роботи з сім'ями які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій;

– визначити специфіку соціального супроводу сімей які опинилися у складних життєвих обставинах;

– провести емпіричне дослідження особливостей соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя внаслідок військових дій;

– розробити рекомендації щодо вдосконалення соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що забезпечення інтегрованої, багатоаспектної підтримки сімей, які постраждали від військових дій, дозволяє ефективніше задовольняти їхні потреби, сприяє покращенню їхнього соціального та психологічного стану, а також створює умови для швидшої соціальної адаптації.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1
ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМ'ЯМ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

1.1. Стан наукової розробки проблеми надання послуги соціального супроводу сім'ям які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій.

Сучасні соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, значно впливають на формування особистості. Глобалізація та динамічні соціальні процеси сприяють створенню нового типу суспільства, орієнтованого на майбутнє, де трансформуються універсальні цінності, включаючи цінність сім'ї. Оскільки сім'я є фундаментальним соціальним чинником у розвитку особистості, особливе значення має середовище, в якому зростає дитина, адже воно формує її світогляд, моральні принципи та життєві пріоритети [41, с. 72].

Одним із найгостріших соціальних викликів сьогодення є пошук інноваційних підходів до захисту та підтримки сімей, які через війну опинилися у складних життєвих обставинах. В умовах зростання потреб у соціальному супроводі різних груп населення — дітей, молоді та дорослих — соціальна робота відіграє ключову роль. Її завдання полягає не лише у вирішенні нагальних проблем цих груп, але й у створенні умов для їхнього подальшого розвитку та адаптації в сучасному світі, забезпечуючи підтримку сім'ї як основного середовища формування особистості.

Соціально-психологічна робота з сім'єю в Україні поступово розвивається як один із ключових напрямів соціальної роботи, орієнтований на впровадження позитивних змін у житті родин. Ця діяльність є цілеспрямованою та систематизованою, її реалізація відбувається у співпраці з освітніми закладами, соціальними службами, закладами охорони здоров'я, правоохоронними

органами та іншими установами. Для досягнення стабільних результатів важливо базуватися на різних теоретичних підходах, які дозволяють аналізувати та впливати на складні процеси, що відбуваються в сім'ї. Урахування як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що взаємодіють у сімейному середовищі, вимагає ширшого спектра теорій, ніж одна окрема психологічна концепція.

Сім'я, як зазначав Конфуцій ще у V столітті до н.е., є аналогом держави у мініатюрі, а держава, у свою чергу, відображає родинні взаємини на ширшому рівні. Це твердження підкреслює фундаментальну роль сім'ї в суспільстві як основної одиниці, яка впливає на соціальні процеси. Сучасні дослідники, такі як О.Г. Карпенко та Н.Ф. Романова, розглядають сім'ю як соціально-педагогічний інститут, що водночас є малою соціальною групою та первинним контактним колективом. Вона функціонує як підсистема суспільства, об'єднуючи в собі інших учасників — членів родини, які утворюють складну взаємозалежну структуру.

Сім'я характеризується сукупністю взаємозв'язків між її членами, які можуть формуватися через шлюб, родинні стосунки чи інші соціальні зв'язки. Вона створює умови для розвитку почуттів безпеки, захищеності, любові та поваги. Сім'я забезпечує спільне проживання, ведення побуту та виконання соціальних функцій, які включають різні аспекти життєдіяльності. Важливим є дотримання прав і обов'язків як усередині сім'ї, так і в контексті її ролі в суспільстві, включаючи відповідальність за добробут своїх членів.

Російсько-українська війна, що триває з 2014 року, має негативний вплив на всі верстви населення, зокрема й на сучасні українські сім'ї, які стикаються зі значними труднощами. Сім'ї, що опинилися у складних життєвих обставинах через війну, стають важливим об'єктом соціальної роботи, яка має глибокі історичні корені.

Дослідження соціальної роботи з сім'ями в кризових умовах демонструє, як війни впливають на суспільство та змінюють підходи до надання допомоги постраждалим. Формування теоретичних і практичних засад цієї діяльності тісно пов'язане з історичним досвідом, зокрема адаптацією методів підтримки до умов

воєнного часу. Це дозволяє ефективно реагувати на потреби населення в умовах військових конфліктів, зберігаючи ключову роль соціальної роботи у подоланні їхніх наслідків.

У XX столітті, під час Першої світової війни, почали формуватися перші систематизовані зусилля з надання соціальної допомоги сім'ям військовослужбовців і біженцям. Такі організації, як Червоний Хрест, стали піонерами у здійсненні цілеспрямованої соціальної роботи, зосереджуючись на гуманітарній допомозі, психологічній підтримці та відновленні постраждалих. Цей період ознаменував початок організованої допомоги, орієнтованої на групи, які зазнали впливу війни.

Міжвоєнний період і Друга світова війна стали часом значного прогресу у практиках соціальної роботи. У цей час активно створювалися соціальні служби, які забезпечували підтримку військовослужбовців, їхніх сімей та цивільного населення, що зазнало наслідків війни. Саме тоді були закладені основи професійної соціальної роботи, що включали системний підхід до оцінки потреб постраждалих, планування комплексної допомоги та реабілітації [48].

У післявоєнний період соціальна робота значно розширила свої межі, зосереджуючись на адаптації ветеранів, біженців, переміщених осіб та їхніх сімей. З'явилися комплексні програми соціальної підтримки, які включали психосоціальну реабілітацію, професійну перекваліфікацію та забезпечення житлом. Ці заходи були спрямовані на інтеграцію постраждалих до нормального життя, забезпечення їхньої соціальної стабільності та добробуту [12, с. 90].

З кінця XX століття та в XXI столітті соціальна робота зазнала значного розвитку завдяки активізації міжнародної співпраці. Впровадження міжнародних стандартів допомоги та захисту прав людини сприяло підвищенню ефективності соціальних програм. Соціальна робота з сім'ями в умовах війни стала охоплювати не лише надання негайної допомоги, але й реалізацію ініціатив, спрямованих на запобігання конфліктам, зміцнення соціальної стійкості громад та створення умов для довгострокової адаптації постраждалих груп.

Сучасні конфлікти, такі як російсько-українська війна, висувають перед соціальною роботою нові вимоги, що вимагають адаптації до сучасних реалій. Це включає активне використання цифрових технологій для забезпечення оперативної підтримки, створення спеціалізованих програм для допомоги дітям і сім'ям, які зазнали психологічних травм, а також комплексну підтримку внутрішньо переміщених осіб. Такий підхід дозволяє реагувати на потреби постраждалих груп у складних умовах.

Історія соціальної роботи з сім'ями в умовах війни демонструє еволюцію підходів до підтримки постраждалих, починаючи від гуманітарної допомоги до впровадження інтегрованих програм соціальної адаптації. Вона також ілюструє здатність соціальної роботи адаптуватися до змін у вимогах та потребах суспільства, що виникають унаслідок воєнних дій.

Наукове вивчення соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну, активно розвивається, особливо у світлі сучасних і триваючих конфліктів. Війна створює унікальні виклики, такі як травматичний досвід, втрата житла, економічна нестабільність, розлука з близькими та потреба в адаптації до нових умов життя.

В Україні питання соціальної роботи, особливо щодо підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну, перебуває у центрі уваги численних науковців і дослідників. Ця тематика набуває все більшої значущості через вплив російсько-української війни, яка створила серйозні соціально-економічні виклики. Дослідження у цій сфері спрямовані на пошук ефективних підходів до надання допомоги, адаптації родин до нових умов життя та подолання наслідків кризових ситуацій.

В Україні багато науковців і дослідників активно вивчають питання соціальної роботи, особливо зосереджуючись на підтримці сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну. Зокрема, О.Г. Карпенко досліджує соціальну роботу з різними групами населення, включаючи родини в кризових умовах. Т. Семигіна звертає увагу на проблеми, пов'язані із соціальною роботою з дітьми та сім'ями, які постраждали від військових конфліктів.

А.Й. Капська та І.В. Пєша займаються розробкою і впровадженням програм підтримки для вразливих сімей. Ці науковиці працюють у провідних університетах, наукових установах та громадських організаціях, роблячи вагомий внесок у розвиток соціальної роботи в Україні. Вони публікують свої дослідження у фахових виданнях, активно беруть участь у конференціях, діляться досвідом із колегами та студентами, розвиваючи як теоретичні, так і практичні аспекти цієї діяльності.

Дослідження у сфері соціальної роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах через війну, зосереджені на розробці підходів, що враховують унікальні потреби цих сімей та забезпечують ефективну підтримку [17, с. 166]. Важливим аспектом є усвідомлення індивідуальності кожної родини, що стає основою для створення програм, адаптованих до їхніх специфічних потреб. Такий підхід доводить свою результативність, підвищуючи якість наданих послуг.

Комплексна підтримка сімей досягається завдяки залученню фахівців різних галузей — психологів, соціальних працівників, медиків, юристів. Мультидисциплінарний підхід дозволяє вирішувати широкий спектр проблем, спричинених кризовими умовами. Особливого значення набувають емпіричні дослідження, які аналізують ефективність програм та їх вплив на добробут сімей, забезпечуючи можливість постійного вдосконалення практик соціальної роботи.

Превентивні заходи, такі як освітні програми та підтримка батьківства, спрямовані на раннє виявлення і попередження кризових ситуацій. Використання цифрових технологій, зокрема онлайн-консультацій та мобільних додатків, полегшує доступ до послуг у режимі реального часу, що є важливим у сучасних умовах. Також досліджується міжнародний досвід, який дозволяє інтегрувати перевірені методики та адаптувати їх до українського контексту.

Етичні та правові аспекти займають ключову роль у соціальній роботі, забезпечуючи дотримання прав сімей та етичних норм при наданні допомоги. Ці напрями досліджень створюють основу для розвитку інноваційних та ефективних підходів до підтримки сімей, які переживають складні життєві

обставини через війну.

Наукові дослідження акцентують увагу на важливості культурно чутливих підходів у соціальній роботі, особливо щодо вимушено переміщених осіб. Урахування релігійних, етнічних і культурних особливостей постраждалих груп дозволяє розробляти більш ефективні та адаптовані до їхніх потреб програми підтримки. Ці підходи забезпечують не лише гуманістичний аспект допомоги, але й сприяють успішній соціальній інтеграції постраждалих сімей.

У відповідь на ці виклики соціальні працівники та науковці впроваджують нові практики, засновані на доказовій базі, що сприяють відновленню родин, які постраждали внаслідок війни. Такі інноваційні методики орієнтовані на забезпечення довгострокового добробуту постраждалих, враховуючи динаміку сучасних конфліктів і їхній масштаб.

Розвиток наукових підходів у цій сфері продовжується, адаптуючись до нових соціальних умов і викликів, з якими стикаються сім'ї в умовах війни. Ця тема залишається надзвичайно актуальною, вимагаючи подальшої уваги та розробки інноваційних рішень для подолання проблем, що постають перед сучасним суспільством. Подальше вдосконалення наукових досліджень і практичних підходів є важливим кроком для забезпечення ефективної допомоги родинам, які опинилися у кризових умовах.

Таким чином, аналіз наукових підходів до соціальної роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах через війну, підкреслює важливість інтеграції індивідуалізованих, мультидисциплінарних та культурно чутливих підходів. Для більш ґрунтовного розуміння сутності цієї діяльності необхідно звернутися до визначення основних понять, що формують основу дослідження.

1.2. Уточнення основних понять дослідження «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «сім'я», «складні життєві обставини», «послуга соціального супроводу»

Поняття «соціальна робота» має ключове значення у дослідженні питань

підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах через війну. Соціальна робота є професійною діяльністю, спрямованою на підтримку людей і спільнот з метою покращення їхнього соціального функціонування, розвитку навичок самодопомоги та зміцнення соціальних зв'язків. Її основна мета полягає у допомозі долати виклики, зокрема бідність, захворювання, безробіття, залежності, соціальну ізоляцію, насильство, дискримінацію, а також у кризових ситуаціях і під час катастроф.

Ця діяльність включає аналіз і втручання у взаємозв'язки між людиною та її середовищем, враховуючи вплив соціальних, економічних, культурних і психологічних факторів на добробут індивідів і спільнот. Соціальна робота орієнтована на досягнення соціальної справедливості, повагу до різноманітності та гідності кожної людини, що є фундаментальними принципами цієї професії [26, с. 150].

Фахівці у сфері соціальної роботи використовують широкий спектр підходів і методів, включаючи психологічні теорії, соціологічні моделі та системний підхід, для забезпечення ефективності своєї діяльності. Такий підхід дозволяє створювати індивідуалізовані програми підтримки, орієнтовані на довготривалий позитивний вплив на життя людей і їхнє соціальне середовище.

Технології соціальної роботи охоплюють широкий спектр підходів і методів, що застосовуються для підтримки як окремих осіб, так і груп чи спільнот. Вони базуються на інтеграції знань із різних наукових галузей, таких як соціальна робота, психологія, соціологія та медицина, що забезпечує їхню міждисциплінарну природу.

Ці технології включають структурований набір інструментів, методів і технік, які соціальні працівники використовують для ефективного вирішення соціальних проблем. Їхня мета полягає у забезпеченні захисту, підтримки та сприянні соціальній адаптації та інтеграції людей у суспільство. Використовуючи ці підходи, соціальні працівники допомагають людям долати кризи, покращувати якість їхнього життя та відновлювати соціальні зв'язки, що є критично важливим у складних життєвих обставинах, таких як війна чи

соціальні катастрофи.

Сутність технологій соціальної роботи полягає у практичному застосуванні професійних знань і навичок для розв'язання проблем з якими стикаються клієнти. Ця діяльність орієнтована на послідовний процес, що починається з аналізу потреб клієнта, у якому визначаються його індивідуальні обставини, основні потреби та доступні ресурси. Такий аналіз дозволяє зрозуміти, які саме аспекти потребують втручання та якими шляхами досягти позитивних змін.

На основі цього створюється план підтримки, що включає чітко визначені цілі та стратегії для реалізації необхідних дій. Наступним кроком є впровадження втручань, які можуть передбачати використання різних технік і методів для досягнення поставлених результатів. Завершальним етапом є моніторинг та оцінювання, що забезпечує контроль за ефективністю заходів і дозволяє коригувати стратегії, якщо це необхідно.

Сім'я, як ключове поняття нашого дослідження, є соціальним інститутом, що об'єднує людей через шлюб, кровну спорідненість, усиновлення чи інші форми відносин [30, с. 322]. Вона відіграє важливу роль у житті суспільства, забезпечуючи своїм членам емоційну підтримку, фізичну опіку та соціалізацію. Сім'я не лише формує середовище для виховання дітей, але й є основою для передачі культурних і суспільних цінностей, надання економічної допомоги та захисту.

Як базовий осередок суспільства, сім'я виконує низку ключових функцій. Вона займається вихованням і навчанням дітей, забезпечує економічну підтримку своїх членів, сприяє емоційній взаємодопомозі та соціальній інтеграції як молодшого, так і старшого покоління. Крім того, сім'я виступає важливим каналом збереження та передачі культурної й духовної спадщини, сприяючи формуванню ідентичності своїх членів.

Важливо зазначити, що сім'я є джерелом соціального капіталу, який охоплює мережі зв'язків, доступ до ресурсів і можливості для соціальної мобільності. Ці аспекти сприяють економічному благополуччю членів родини та

формуванню основ для їхньої стабільності у суспільстві.

Термін «складні життєві обставини» відображає ситуації, які суттєво ускладнюють життя людини, порушуючи звичний хід її існування.

Н.І. Рудкевич визначає їх як тимчасові ситуації, що викликають емоційну напругу та ускладнюють досягнення важливих цілей, порушуючи адаптивні механізми людини. Ці обставини можуть виникати через різні зовнішні або внутрішні фактори, змінюючи звичний ритм життя і ставлячи людину перед новими викликами.

Т.В. Коляда підкреслює, що такі ситуації є наслідком зовнішніх впливів чи внутрішніх змін, які перешкоджають задоволенню основних потреб людини. Зміни у життєвих умовах можуть перевищувати здатність людини адаптуватися, змушуючи її шукати нові моделі поведінки та стратегії вирішення проблем.

Додатковий підхід, запропонований Р.В. Чубуком, описує ці обставини через умовну шкалу, на якій відображені різні рівні складності: від повсякденних викликів до екстремальних кризових ситуацій. Цей підхід дозволяє краще зрозуміти різноманітність життєвих викликів та їхній вплив на людину, що є важливим для соціальної роботи та розробки ефективних інтервенцій.

Складні життєві обставини – це ситуації, які створюють значні труднощі та викликають стрес, впливаючи на життя людини, сім’ї чи групи. Вони можуть включати економічні проблеми, безробіття, бідність, сімейні конфлікти, насильство, хронічні захворювання, втрату близьких, вимушене переселення, природні катастрофи або війни. Такі обставини зазвичай порушують звичний ритм життя, ставлячи перед людьми нові виклики.

Виникаючи внаслідок зовнішніх впливів чи внутрішніх змін, ці обставини ускладнюють адаптацію людини до нових умов, знижуючи її здатність задовольняти основні життєві потреби звичними способами. Це може викликати почуття безпорадності, підвищений стрес і впливати на психічне та фізичне здоров’я, а також на соціальні взаємини, інтеграцію в суспільство й загальний добробут.

Для деяких людей складні життєві обставини є тимчасовими викликами,

які вони здатні подолати завдяки власним зусиллям або зовнішній підтримці. Однак у багатьох випадках ці ситуації стають хронічними, вимагаючи тривалої допомоги фахівців, таких як соціальні працівники, психологи та лікарі. Важливо забезпечити всебічну підтримку, спрямовану на стабілізацію їхнього стану, відновлення соціальних зв'язків і підвищення якості життя.

«Сім'я, що перебуває у складних життєвих обставинах» – це сімейний колектив, який опинився в умовах, що суттєво порушують його життєдіяльність, знижуючи здатність самостійно подолати виклики. До таких обставин належать війна, інвалідність, хвороби, соціальна ізоляція, безробіття, бідність, відсутність стабільного житла, сімейні конфлікти, насильство чи критичні події, як-от природні катастрофи або втрата близької людини. Такі ситуації призводять до стресу, напруження у взаєминах та зниження загального добробуту членів сім'ї.

Сім'я в складних життєвих обставинах стикається з багатовимірними викликами, які можуть включати фінансові труднощі, проблеми зі здоров'ям, негативний вплив на дітей і емоційний стрес. Ці обставини не лише ускладнюють функціонування родини, але й вимагають зовнішньої підтримки для подолання кризи. В таких умовах сім'ї потребують особливої уваги соціальних працівників, психологів та інших фахівців для стабілізації їхнього стану та забезпечення довготривалого добробуту.

Термін підкреслює, що життєві виклики, з якими стикається така родина, впливають на всі аспекти її життя, включаючи внутрішні взаємини, здатність задовольняти базові потреби та соціальну інтеграцію.

Для подолання викликів, з якими стикаються сім'ї у складних життєвих обставинах, необхідна зовнішня підтримка, яка включає соціальні послуги, психологічну допомогу, фінансову підтримку та медичне обслуговування. Робота соціальних працівників з такими сім'ями передбачає індивідуальний підхід, що враховує специфічні потреби кожної родини, сприяючи їхньому відновленню, самодопомозі та інтеграції в суспільство.

Особливої уваги заслуговує термін «сім'я в складних життєвих обставинах в умовах війни». Цей термін описує сімейний колектив, який зазнає додаткових

важких умов через військовий конфлікт. Війна додає низку викликів, серед яких фізична небезпека, загроза життю, вимушене переселення, втрата дому, економічні труднощі, психологічні травми, розлука з близькими, проблеми зі здоров'ям та обмежений доступ до медичної допомоги. Особливий вплив ці обставини мають на дітей, зумовлюючи тривалі наслідки для їхнього розвитку та психологічного стану.

Соціальна робота з такими сім'ями вимагає спеціалізованих підходів, орієнтованих на екстрену допомогу, задоволення базових потреб і надання психологічної підтримки. Важливим є створення програм, що сприяють відновленню життєздатності сімей і їхній реінтеграції у поствоєнний період. Така діяльність спрямована на довгострокову стабілізацію, відновлення соціальних зв'язків і забезпечення стійкості сімей перед викликами.

Послуга соціального супроводу сім'ї, яка опинилася у складній життєвій обставині — це комплексна, цілеспрямована діяльність соціальних служб і фахівців, спрямована на надання систематичної підтримки сім'ї, яка переживає значні труднощі або кризи, що порушують її життєдіяльність. Ця послуга передбачає індивідуалізований підхід, адаптований до потреб конкретної родини, з метою стабілізації її стану, подолання викликів та сприяння соціальній адаптації.

Соціальний супровід включає оцінку потреб сім'ї, розробку плану допомоги, надання матеріальної, психологічної, юридичної та інформаційної підтримки, а також моніторинг і коригування процесу супроводу. Мета цієї послуги — створити умови, за яких сім'я зможе відновити свої функції, задовольняти базові потреби та інтегруватися в суспільство, забезпечуючи благополуччя всіх її членів.

Одним із ключових понять у цьому дослідженні є «соціальна робота з сім'єю в складних життєвих обставинах в умовах війни». Це спеціалізована діяльність, спрямована на підтримку сімей, які стикаються з численними викликами та труднощами через військові конфлікти. Така робота передбачає комплексний підхід до вирішення проблем, що виникають у сім'ях, і

зосереджена на забезпеченні їх фізичного, психологічного, соціального та економічного благополуччя [18, с. 72].

Соціальна робота в умовах війни вимагає від фахівців значної адаптивності, емоційної стійкості та здатності оперативно реагувати на змінні обставини. Фахівці повинні мати глибоке розуміння унікальних потреб і викликів, з якими зіштовхуються сім'ї в кризових умовах.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що соціальна робота з сім'ями в складних життєвих обставинах під час війни є спеціалізованою галуззю, яка фокусується на всебічній підтримці родин, що зазнали впливу масштабних викликів військового конфлікту. Ця діяльність охоплює широкий спектр питань, включаючи забезпечення безпеки, підтримку фізичного та психологічного здоров'я, відновлення соціальної та економічної стабільності сімей у кризових умовах.

Соціальна робота в цьому контексті спрямована на створення комплексних рішень, які враховують індивідуальні потреби сімей, забезпечуючи як негайну допомогу, так і довгострокову адаптацію. Це робить її важливим інструментом у подоланні наслідків війни та відновленні нормального функціонування сімей у суспільстві.

Таким чином, розуміння сутності та особливостей соціальної роботи з сім'ями в складних життєвих обставинах в умовах війни створює основу для подальшого аналізу принципів і методів дослідження. Саме вони дозволяють сформувати науково обґрунтовані підходи до вивчення цієї проблематики, забезпечуючи її всебічне та глибоке осмислення.

1.3. Принципи та методи дослідження надання послуги соціального супроводу сім'ям які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій

Наука розглядається як сфера професійної діяльності, спрямована на отримання, розробку та систематизацію об'єктивних знань про навколишню

реальність. Вона не лише надає загальні відомості про об’єкти дослідження, але й створює базу знань про принципи, методи та прийоми, які використовуються в процесі наукової діяльності.

Методологія є невід’ємною складовою наукового процесу. Це організована система принципів, підходів і методів, що застосовуються для досягнення цілей і вирішення завдань у різних сферах, зокрема в наукових дослідженнях. Вона охоплює теоретичні засади, на яких базується дослідження, визначає способи збору даних, їх аналізу, інтерпретації отриманих результатів, а також встановлює критерії для оцінки ефективності застосованих підходів.

Методологія забезпечує чіткість у плануванні дослідження: від вибору об’єктів та методів збору даних до їх аналізу й узагальнення. Вона сприяє досягненню наукової обґрунтованості, точності, об’єктивності та відтворюваності отриманих результатів. Крім того, методологія гарантує дотримання високих стандартів етики та наукової якості, що є ключовими для забезпечення валідності дослідження. Завдяки правильно обраній методології дослідники можуть ефективно відповісти на поставлені запитання, досягнувши цілей дослідження максимально результативно.

Методологія відіграє ключову роль у проведенні будь-якого дослідження чи проєкту, оскільки вона формує основу для систематичного та науково обґрунтованого підходу до вирішення поставлених завдань і досягнення цілей. Її важливість особливо зростає в дослідженнях, пов’язаних із соціальною роботою, де необхідна точність, об’єктивність і врахування численних соціальних факторів.

Об’єктивні методи дослідження є ключовими у забезпеченні точності та незалежності наукових висновків. Вони дозволяють оцінювати явища без впливу особистих упереджень чи очікувань дослідника. Такі методи орієнтовані на отримання даних, що піддаються перевірці та підтвердженню, забезпечуючи високу якість та відтворюваність результатів. У рамках цього дослідження було розроблено анкету для збору інформації від сімей, які постраждали від війни. Анкета охоплювала питання фізичного та психологічного стану, потреб у

підтримці та інших важливих аспектів, що дозволило зібрати структуровані та надійні дані.

Історичний метод є важливим інструментом у наукових дослідженнях, орієнтованим на аналіз подій, процесів та явищ минулого. Його основна мета полягає в реконструкції подій у хронологічному порядку з урахуванням культурно-соціального контексту, що допомагає виявляти причинно-наслідкові зв'язки та вплив минулого на сучасність. Цей метод сприяє формуванню глибшого розуміння історичних процесів та їх наслідків [24, с. 118].

У нашому дослідженні історичний метод був застосований для аналізу розвитку соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах під час війни. Завдяки цьому підходу вдалося ознайомитися з історичними аспектами проблеми, простежити динаміку її розвитку та виокремити внесок провідних науковців у цій сфері. Це дозволило побудувати ґрунтовну базу для подальших аналізів і висновків.

Метод системного підходу є ключовим у наукових і практичних дослідженнях, зокрема в соціальній роботі. Його сутність полягає у визнанні взаємозв'язків і взаємозалежностей між елементами системи, що дозволяє аналізувати об'єкт дослідження як цілісну структуру, а не як сукупність окремих частин. Цей метод орієнтується на інтеграцію складових, їхню взаємодію та вплив на загальний результат.

У контексті соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах під час війни, системний підхід дозволяє розглядати таку діяльність як окремий об'єкт дослідження. Він забезпечує аналіз функцій та взаємодії різних структурних елементів, пов'язаних із підтримкою таких сімей. Це дає змогу ефективно розробляти стратегії втручання та підтримки, враховуючи всі аспекти їхнього соціального, психологічного та економічного стану.

Таким чином, за результатами першого розділу дослідження можемо визначити комплексний підхід до аналізу соціальної роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах під час війни. Історичний аналіз

дозволив простежити еволюцію підходів до соціальної роботи в умовах криз, зокрема воєнних конфліктів, виявивши ключові етапи її розвитку та внесок науковців у формування сучасної практики. Це забезпечило розуміння, як історичний досвід може бути адаптований для вирішення актуальних викликів.

У ході дослідження були визначені основні поняття, які стали фундаментом для аналізу проблематики. Зокрема, поняття «складні життєві обставини», «сім’я в складних життєвих обставинах» та «соціальна робота в умовах війни» дали змогу чітко окреслити рамки дослідження та ідентифікувати специфіку роботи з сім’ями, які переживають наслідки воєнного конфлікту.

Також розглянуто методологічні засади дослідження, які включали об’єктивний, історичний та системний підходи. Застосування цих методів забезпечило всебічний і глибокий аналіз явища. Об’єктивний підхід гарантував точність і неупередженість у зборі та інтерпретації даних, історичний сприяв розумінню динаміки розвитку соціальної роботи, а системний підхід дозволив розглядати проблему комплексно, враховуючи взаємозв’язок між її складовими.

Таким чином, перший розділ закладає основу для подальшого дослідження, визначаючи теоретичні та методологічні аспекти проблеми, що є важливими для формулювання висновків і розробки практичних рекомендацій у сфері соціальної роботи з постраждалими сім’ями.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМ'ЯМ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

2.1. Сім'ї у складних життєвих обставинах, як клієнти соціальної роботи.

Сім'ї, які потрапляють у складні життєві обставини, зокрема через війну, завжди існували та залишаються соціально вразливою групою, що потребує підтримки держави.

Термін «вразлива сім'я» стосується сімейних життєвих ситуацій, які вважаються проблемними, з особливою потребою в соціально відповідальній професійно наданій підтримці. Цей спосіб категоризації сімей є надзвичайно амбівалентний, оскільки вказує не лише на потребу суспільства в підтримці форм сімейного життя та сімейних здобутків, а й на особливу потребу в захисті дітей, які зростають у таких сім'ях. Це також має наслідки для розуміння втручань, спрямованих на зменшення ризикованості сімейних життєвих ситуацій та їх стандартизацію, розуміння того, що існує ризик, який може призвести до втрати з поля зору розмаїття сімей та їхніх індивідуальних особливостей. Сім'ї, які потребують підтримки, мають фундаментальне право на визнання їхньої індивідуальності та батьківства. Детальний аналіз випадку соціального працівника який працює з сім'єю, де благополуччя дитини перебуває під загрозою, показує як перенесення стандартизованих уявлень про сім'ю може зашкодити цьому базовому праву дитини.

Термін «вразливі сім'ї» стосується сімей, яким приписують особливу потребу в підтримці. У німецькій мові категорії, які стосуються вразливих сімей, або які перекладаються як «вразливі сім'ї», походять від «sozial schwach», «gefährdet», «bedürftig» та «benachteiligt» (соціально слабкі, вразливі, нужденні),

«verletzlich», «in Not geraten» та «hilfsbedürftig» (вразливі, які перебувають у скруті та потребують підтримки). Тут категорія вразливості по-різному спрямована на відповідальність сім'ї за догляд і виховання дітей, а також на те, як члени сім'ї підтримують і піклуються один про одного. Це дає зрозуміти, що в умовах нашого мінливого сучасного суспільства сім'я, вочевидь, не може (або вже не може) беззаперечно виконувати свої соціальні обов'язки. Таким чином, сім'я в цілому виявляється особливо вразливою або схильною до ризику або такою, що перебуває під загрозою у виконанні своїх соціальних функцій.

Загалом, віднесення сімей до категорії вразливих може мати парадоксальний ефект. Доволі недбало, без рефлексії, ця категоризація все частіше викликає уявлення про сім'ї, в яких саме сім'ї, а не умови соціальної нерівності, становлять потенційну загрозу вихованню дітей. Наша головна теза, однак, полягає в тому, що це також загалом шкодить визнанню людьми цілісності сім'ї, тобто всього того, що суспільство повинно особливо захищати; інакше кажучи, це робить сім'ю більш вразливою.

Вплив війни на націю виходить далеко за межі поля бою, проникаючи в саму структуру суспільства та життя його людей. У цьому контексті сімейне право набуває глибокого значення, розглядаючи не лише тонкощі розлучення та опіки, але й захист і благополуччя вразливих дітей і сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок бурхливого конфлікту.

Уразливі сім'ї, як правило, страждають від високого рівня стресу та ізоляції внаслідок нестачі підтримки, фінансових проблем чи проблеми зі здоров'ям, труднощами, пов'язаними з роботою, чи іншими негативними факторами, які призводять до емоційного стресу, конфліктів, труднощів у стосунках членів сім'ї. До факторів, що негативно впливають на сім'ї Роджер Слі відносить зміни в житті, соціальні інклюзії, середовище проживання, житло та житлову мобільність, сусідство та соціальну згуртованість, психічне та емоційне здоров'я, благополуччя, підтримку батьківства, догляду за дітьми. Численні стресові життєві події, діти з триваючими фізичними проблемами розвитку, емоційні/поведінкові проблеми також можуть викликати проблеми в сім'ях, де

вони не можуть впоратися самі без сторонньої допомоги та підтримки.

Усі фактори ризику, з якими можуть зіткнутися сім'ї, поділяють на дві групи: 1) життєві умови та 2) життєві обставини та події. Тимшель, Монтгомері та Далгаард розрізняють їх індивідуальний, сімейний, суспільний і культурний рівні.

На основі існуючої літератури, яка демонструє різні підходи до ідентифікації та характеристики факторів ризику, що впливають на сім'ю, можна згрупувати їх у два блоки:

внутрішні — розумова чи інша вада, вік, хвороба, нездатність піклуватися чи захищати себе; відсутність спілкування, взаємодії та емоційної підтримки; смерть, розлучення, ув'язнення, участь у бойових діях, депресія; насильство тощо (Прасад, Деві, Хасгівала та Васвані, Ван Гук);

зовнішні – стихійні лиха, радикальні соціально-економічні та культурні зміни, сімейна дезорганізація, розрив стосунків, стать, складний етап життя, рівень доходів; взаємодії між індивідами та соціальними середовищами; розмір сімї, рівень бідності; ризики, шоки, стрес та ізоляція (Lloyd, King, & Chenoweth; Terrion).

Усі фактори, згадані вище, можуть мати короткострокові та довгострокові негативні наслідки для сімей. Тривала перспектива перебування під впливом факторів ризику призводить до стигматизації уразливих сімей. Своєчасна і навіть рання підтримка сімей і раннє втручання, оцінка роботи соціальних служб може мати захисний ефект і запобігти потраплянню до категорії вразливих. Зосередження на факторі, що створює вразливість сімей, є прерогативою для соціальних працівників, які працюють з уразливими сім'ями. Діапазон факторів, які окремо або в сукупності можуть сприяти короткочасній або довгостроковій вразливості, повинні бути визначені та класифіковані соціальним працівником раніше надання послуг у місцевій громаді, де проживають родини.

Базуючись на класифікації типів сімей Оелзе, яка є близькою до нашої країни, ми проаналізували праці кількох українських дослідників (Георхадзе, Хоменко, Кузьменко, Рибак, Сергієнко, Ситник, Слозанська, Татарчук, Єлагіна)

та структурували типові українські вразливі сім'ї залежно від типу:

нуклеарні або елементарні сім'ї – складаються з двох батьків та їхніх дітей (біологічних чи усиновлених) – стикаються з багатьма проблемами, серед яких основними є: винятковість, яка призводить до ізоляції та стресу, постійної боротьби з вирішення конфліктів, низький дохід, нехтування важливими справами тощо;

неповні сім'ї (їх кількість за останні роки в Україні зростає) – складаються з одного з батьків, який або ніколи не перебував у шлюбі, або був у шлюбі та розлучився, з одним чи кількома дітьми – до мінусів цього типу сім'ї можна віднести: низький дохід, відсутність можливості працювати повний робочий день, низька якість догляду за дитиною, неузгодженість, особливо якщо діти ходять туди-сюди між батьками тощо;

розширена сім'я («традиційний» тип сім'ї в Україні) – складається з двох або більше дорослих (зазвичай це бабусі та дідусі), які пов'язані через кров або шлюб, зазвичай разом із дітьми – до слабких сторін таких сімей віднесено: фінансові проблеми, відсутність приватності, конфлікти тощо;

бездітна сім'я – одиниці, які не можуть або не хочуть мати дітей, або відкладають їх народження, слабкими сторонами яких називають замкнутість, винятковість тощо;

прийомна сім'я – одиниця, в якій двоє розлучених батьків або один із них разом чи без дітей зливаються в одне ціле — в таких сім'ях також можливе виникнення певних проблем, пов'язаних з вирощуванням дітей, вирішенням проблем, поглядом на дисципліну;

сім'я бабусь і дідусів – одиниця, коли один або кілька бабусь і дідусів виховують свого онука або онуків, тому що біологічні батьки не можуть належним чином піклуватися про них, оскільки вони за кордоном, у в'язниці, вживають наркотики, занадто молоді тощо – часто мають проблеми з доходом, неможливість бабусі та дідуся працювати повний робочий день, мати здоров'я та енергію для виховання дітей відповідно до їхніх потреб.

Серед основних проблем українських сімей у 2019 році Георгадзе зазначив

зміну сімейних цінностей, небажання мати (народжувати) дітей, постійні стреси та розлучення; Лазаренко та Курова, Скрипник та Пакушина — сімейні конфлікти, алкогольна залежність одного або обох членів сім'ї, фінансова труднощі, зрада і ревнощі; Мамроцька та Петрова — відсутність власного житла.

Сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну, стикаються з різноманітними викликами, що потребують особливої уваги та підтримки. Це можуть бути родини, які вимушено залишили свої домівки через бойові дії, шукаючи безпеки в інших регіонах чи країнах, або ті, що залишилися на окупованих територіях і стикаються з обмеженням доступу до базових послуг. Часто такі сім'ї переживають втрати близьких, що супроводжується емоційними травмами та фінансовими труднощами.

Окремі родини можуть мати особливі потреби, наприклад, через участь одного з членів у бойових діях чи наявність інвалідності, що вимагає спеціальної медичної та психологічної допомоги. Сім'ї з дітьми стикаються з викликами у забезпеченні їхньої безпеки, навчання та емоційної підтримки. Усі ці обставини підкреслюють важливість індивідуального підходу в роботі соціальних служб та організацій, які надають допомогу.

Сім'ї, що опинилися у складних життєвих обставинах під час війни, стикаються з численними викликами, які роблять їх клієнтами соціальної роботи. Основною проблемою таких родин є сильний психологічний стрес, що виникає через втрату близьких і руйнування житла. Наслідки цих травм можуть проявлятися у вигляді посттравматичного стресового розладу, депресії, тривожності та інших психічних розладів. Ці обставини часто призводять до розриву соціальних зв'язків і втрати підтримки з боку громади, особливо коли сім'ї змушені залишати свої домівки і ставати внутрішньо переміщеними особами.

Крім того, війна спричиняє серйозні економічні труднощі, які впливають на здатність родин задовольняти базові потреби, такі як харчування, одяг, медичне обслуговування та освіта. Втрата роботи і зниження доходів часто роблять ці проблеми невирішуваними без зовнішньої допомоги. Фізична

небезпека є ще одним значним фактором, адже бойові дії, мінні поля і відсутність медичних послуг створюють загрозу життю та здоров'ю. Недостатній доступ до питної води, санітарії та медичної допомоги збільшує ризик поширення інфекційних захворювань.

Вплив війни особливо відчутний на дітях. Розрушення шкіл, нестача вчителів та навчальних матеріалів позбавляють їх можливості отримувати стабільну освіту. Додатково, розпад сімей через втрату одного або обох батьків створює серйозні труднощі для дітей, збільшуючи кількість сиріт або тих, хто залишився без батьківської опіки. Усі ці аспекти підкреслюють складність ситуації та необхідність всебічної підтримки таких родин.

Війна на території України має глибокий і багатогранний вплив на сім'ї, зачіпаючи фізичні, психологічні, економічні та соціальні аспекти їхнього життя. Постійний стрес і страх за власне життя та безпеку близьких стають буденністю для родин, які мешкають у зонах активних бойових дій. Руйнування житла, загроза життю та неможливість повернутися до звичного способу існування викликають серйозні психологічні наслідки, такі як депресія, тривожність і посттравматичний стрес.

Війна також несе непоправні втрати. Родини переживають смерть близьких, що стає важким емоційним випробуванням, залишаючи багатьох сиротами чи вдовами. Розлука стає ще одним випробуванням, адже багато сімей змушені тимчасово чи назавжди залишати свої домівки в пошуках безпечного місця. Такі переїзди розривають сімейні зв'язки, ускладнюють взаємодопомогу та позбавляють родини соціальної підтримки.

Економічна нестабільність є ще одним наслідком війни. Руйнування інфраструктури та втрата робочих місць значно ускладнюють фінансове становище багатьох родин, погіршуючи їхню здатність забезпечувати навіть базові потреби. У поєднанні з цим знижується доступ до якісної освіти та медичних послуг, адже школи, лікарні та інші установи перестають функціонувати належним чином.

Соціальна ізоляція також посилює складнощі, з якими стикаються родини.

Стрес, стигматизація та відчуження часто супроводжують людей, що постраждали від війни, створюючи додаткові бар'єри для їхньої адаптації. Усі ці чинники формують комплексну картину впливу війни на сім'ї, яка вимагає зосередженої уваги та всебічної підтримки.

Війна значно впливає на стабільність і добробут сімей, що підкреслює необхідність комплексної підтримки з боку соціальних служб. Сім'ї, які опинилися в складних життєвих обставинах, часто не мають можливості самостійно подолати труднощі, особливо якщо такі проблеми повторюються з покоління в покоління. Це робить важливим втручання спеціалізованих установ, які можуть забезпечити необхідну допомогу.

Організація соціальної роботи з такими родинами повинна базуватися на комплексному підході. Він включає емоційну підтримку, практичну допомогу і заходи, спрямовані на відновлення життєздатності сімей. Особливо важливим є соціальний супровід, що дозволяє ефективно вирішувати психологічні, міжособистісні та соціальні проблеми. Цей процес передбачає активну взаємодію між соціальним працівником і сім'єю, спрямовану на подолання кризових ситуацій та повернення до стабільного і повноцінного життя. Основною метою такої роботи є забезпечення допомоги, яка дозволяє родинам успішно адаптуватися до складних умов і відновити нормальне функціонування.

Соціальна робота з сім'ями, які постраждали внаслідок війни, вимагає комплексного підходу, спрямованого на вирішення їхніх багатогранних проблем. Одним із ключових аспектів є всебічна допомога, що охоплює психологічну підтримку, соціальне забезпечення, юридичну та фінансову допомогу. Такий підхід дозволяє виявити найбільш вразливі аспекти життя родин і розробити ефективні стратегії для покращення їхнього добробуту. Важливо забезпечити тісну співпрацю між різними спеціалістами та організаціями для надання скоординованої допомоги.

Психологічна підтримка є одним із головних напрямків роботи. Вона допомагає членам родин справлятися з травмами, втратами та стресом, спричиненими війною. Це включає індивідуальну та групову терапію, а також

спеціалізовану допомогу дітям, які зазнали значних психологічних травм. Мета цієї роботи полягає в подоланні емоційних труднощів, адаптації до нових умов життя та покращенні психічного здоров'я.

Інтеграція сімей у суспільство та їх адаптація до нових реалій є важливими завданнями соціальної роботи. Це передбачає всебічну допомогу, спрямовану на відновлення стабільності та безпеки родин, а також їх повернення до активного суспільного життя. Поєднання матеріальної, психологічної, соціальної та юридичної підтримки є ефективним підходом у цьому напрямку.

Юридична допомога також займає важливе місце, адже вона спрямована на захист прав сімей, розв'язання майнових і соціальних питань, а також надання правової освіти. Особлива увага приділяється документуванню та підтримці внутрішньо переміщених осіб, що дозволяє забезпечити їхній правовий захист та інтеграцію.

Економічна підтримка є невід'ємною складовою допомоги, спрямованої на стабілізацію фінансового становища родин. Це включає матеріальну допомогу, сприяння працевлаштуванню, покращення доступу до освіти та підтримку соціального підприємництва. Такі заходи сприяють зміцненню економічної стабільності постраждалих сімей.

Особлива увага в соціальній роботі приділяється дітям, які належать до найбільш вразливих категорій під час війни. Надання спеціалізованої допомоги, врахування їхніх фізичних, психологічних та соціальних потреб є пріоритетом. Захист і підтримка дітей сприяють їхньому гармонійному розвитку та збереженню психологічного благополуччя. Таким чином, соціальна робота з постраждалими сім'ями орієнтована на всебічну підтримку, яка допомагає родинам подолати наслідки війни та повернутися до стабільного життя.

Одночасно з наданням допомоги важливо забезпечити якісний моніторинг і оцінку ефективності програм соціальної роботи. Ці процеси включають систематичний збір та аналіз даних, що дозволяє вдосконалювати підходи та приймати обґрунтовані рішення. Моніторинг гарантує об'єктивність, прозорість і відповідність допомоги потребам родин, забезпечуючи їхнє благополуччя

навіть у найскладніших умовах.

Іншим важливим аспектом є взаємодія зі спільнотою, яка стає основою для ефективної підтримки сімей. Це передбачає залучення ресурсів громади, об'єднання зусиль соціальних працівників, організацій та самих сімей, створення підтримуючого середовища та сприяння адаптації родин до нових умов. Така співпраця підвищує ефективність надання допомоги і забезпечує інтеграцію постраждалих сімей у суспільство.

Постійне вдосконалення методів соціальної роботи базується на аналізі практичного досвіду та найкращих світових підходів. Це дозволяє надавати високоякісну допомогу, враховуючи динаміку та складність сучасних викликів, зокрема пов'язаних із війною. Водночас фахівці повинні демонструвати емпатію, чутливість до емоційних і соціальних викликів, а також гнучкість і креативність у роботі. Розуміння особливостей впливу бойових дій та окупації на сім'ї є критично важливим для ефективної соціальної роботи. Такий підхід дозволяє адаптувати допомогу до унікальних потреб кожної родини, забезпечуючи їх підтримку та стабілізацію в умовах кризи.

Соціальні працівники повинні бути готовими до роботи в екстремальних умовах, які вимагають оперативного реагування на зміни та глибоких знань у сфері кризових інтервенцій. Робота з родинами, які опинилися в складних життєвих обставинах через війну, потребує не лише професійної підготовки, але й здатності підходити до кожної ситуації індивідуально. Унікальність кожної сім'ї зумовлює необхідність ретельного вивчення її обставин і підбору відповідних методів допомоги, орієнтованих на конкретні потреби.

Організація соціальної роботи з такими родинами базується на створенні системи підтримки, яка сприяє полегшенню їхньої ситуації та відновленню нормального функціонування. Важливо забезпечити комплексний підхід, який охоплює надання емоційної підтримки, вирішення соціальних та економічних питань, а також сприяння стабілізації їхнього життя. Основна мета цієї діяльності полягає у покращенні умов життя родин, підтримці їхніх життєвих функцій та підвищенні якості їхнього існування.

Соціальна робота з сім’ями, постраждалими від війни, включає широкий спектр заходів, спрямованих на підтримку і відновлення їхнього життя. Ці заходи охоплюють психологічну, соціальну, юридичну та економічну допомогу, що дозволяє врахувати різноманітні потреби родин. Реагування на ці потреби є ключовою складовою успішної соціальної роботи, яка допомагає родинам адаптуватися до нових умов і повернутися до стабільного існування.

2.2. Основні технології соціальної роботи з сім’ями які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій.

Під час роботи з сім’ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, соціальний працівник забезпечує широкий спектр спеціалізованих послуг, спрямованих на вирішення нагальних проблем та покращення якості життя родини. Значну увагу приділяють наданню інформаційної підтримки, яка включає роз’яснення щодо соціальних виплат, правових аспектів та можливостей отримання допомоги, що передбачена чинним законодавством. Соціальний працівник також інформує про доступні послуги, умови їх отримання та контакти організацій, які можуть надати необхідну допомогу.

Важливою складовою роботи є психологічна підтримка, спрямована на визначення та подолання соціально-психологічних проблем родини. Це передбачає вивчення стану сім’ї, проведення консультацій щодо покращення психологічного здоров’я та відновлення гармонійних взаємин у родині. Крім того, соціальний працівник допомагає клієнтам визначати ключові проблеми, аналізувати їхні причини та знаходити ефективні рішення. Ця діяльність сприяє створенню умов для стабілізації сімейного життя, подолання кризових ситуацій та відновлення емоційного благополуччя.

У роботі з сім’ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, соціальний працівник спрямовує свої зусилля на планування і реалізацію заходів, що сприяють усуненню причин кризи. Це включає спільне визначення потреб родини, моніторинг виконання запланованих дій та організацію просвітницької

роботи, яка допомагає батькам гармонізувати сімейні стосунки. Працівник надає підтримку у вирішенні конфліктних ситуацій, навчає ефективним методам виховання дітей та мобілізації внутрішніх ресурсів для подолання труднощів. За потреби організовується залучення дітей до клубів, секцій чи гуртків, що сприяє їхньому всебічному розвитку.

Особливу увагу приділяють питанням охорони здоров'я. Соціальний працівник посередницьки підтримує проведення профілактичних і лікувальних заходів, консультує щодо збереження здоров'я, формування здорового способу життя, подолання шкідливих звичок та розвитку культури відповідальної поведінки. Профілактика інфекційних захворювань, таких як туберкульоз, ВІЛ/СНІД, та інші заходи зі зміцнення здоров'я стають невід'ємною частиною роботи.

Юридична підтримка полягає у консультаціях щодо прав, гарантій та пільг, передбачених законодавством. Соціальний працівник забезпечує захист інтересів родини чи окремих її членів, а також відстоює права дитини у складних ситуаціях.

Соціально-економічний аспект роботи зосереджується на залученні додаткових ресурсів для забезпечення базових потреб родини. Це включає сприяння у наданні натуральної допомоги, отриманні державних соціальних виплат і грошової допомоги, а також у забезпеченні гуманітарної підтримки. Значна увага приділяється інформуванню та допомозі у працевлаштуванні, що дозволяє родинам поступово досягти стабільності й самостійно вирішувати свої проблеми.

У соціальній роботі з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, особливу увагу приділяють підтримці дітей, допомагаючи їм адаптуватися до складних життєвих умов. Соціальна робота спрямована на покращення емоційного стану дитини та створення умов для її гармонійного розвитку. Це досягається через залучення дітей до активностей, які дозволяють їм досягати успіхів, підвищувати самооцінку та реалізовувати творчий потенціал. Спортивні змагання, участь у творчих гуртках та художній

самодіяльності сприяють формуванню впевненості в собі та виходу за межі негативної домашньої атмосфери.

Організація дозвілля також відіграє важливу роль у зміні стилю життя родини. Соціальний працівник допомагає сім'ям навчитися корисно проводити вільний час, залучаючи до активностей усіх членів родини. Такі заходи не лише зміцнюють сімейні зв'язки, а й створюють позитивний емоційний фон.

Одним із ефективних підходів у соціальній роботі є створення груп взаємної підтримки. У цих групах клієнти отримують можливість спілкуватися з іншими людьми, які стикаються зі схожими проблемами. Це дозволяє їм обмінюватися досвідом, знаходити способи вирішення своїх труднощів і формувати навички конструктивного спілкування. У таких групах створюється атмосфера довіри та взаємодопомоги, що сприяє розвитку ініціативності та впевненості.

Ще одним важливим аспектом є підтримка дітей у навчанні. Проблеми у школі часто стають джерелом конфліктів у сім'ї та навіть призводять до випадків психологічного чи фізичного насильства. Соціальний працівник допомагає дітям подолати труднощі в навчанні, покращити успішність і зменшити напруження у стосунках між батьками та дітьми. Це сприяє створенню більш гармонійного середовища для всіх членів родини та підвищує загальний рівень добробуту сім'ї.

Покращення успішності в навчанні для дітей із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, відкриває перспективи для майбутнього. Це створює умови для здобуття престижної професії, формування конкурентоспроможної особистості на ринку праці, що, своєю чергою, сприяє досягненню фінансової стабільності та комфортного життя.

Соціальна робота, спрямована на підтримку таких дітей, залучає до співпраці різні організації, включаючи заклади дозвілля, громадські об'єднання та зацікавлених осіб, що підвищує ефективність надання допомоги. Комплексний підхід до співпраці дає можливість забезпечити дітям доступ до необхідних ресурсів і формувати середовище, яке сприяє їхньому розвитку.

У межах соціальної роботи важливе місце посідають заходи, спрямовані на збереження і покращення здоров’я. Соціально-медичні послуги включають консультації щодо профілактики органічних розладів, підтримки здорового способу життя та попередження захворювань. Велика увага приділяється формуванню культури здоров’я, що охоплює боротьбу зі шкідливими звичками, профілактику інфекційних захворювань, зокрема ВІЛ/СНІДу, а також питання сексуальної освіти та безпечної поведінки.

Надання таких послуг допомагає всім членам родини, особливо дітям, набувати знань і навичок щодо підтримки здоров’я та подолання негативних звичок. Це дозволяє формувати усвідомлене ставлення до здорового способу життя, що є основою для їхньої фізичної та психологічної стійкості, сприяє зменшенню ризиків та підвищенню якості життя в цілому.

Юридична допомога в соціальній роботі з родинами, які перебувають у складних життєвих обставинах, є важливим інструментом для захисту їхніх прав та інтересів. Ця підтримка включає консультації з правових питань, оформлення необхідних документів, забезпечення правової допомоги та, за потреби, представництво в судах. Важливим аспектом є допомога у вирішенні конфліктних ситуацій, особливо в разі порушення прав членів родини, зокрема дітей. Юридична підтримка також може передбачати застосування правових механізмів щодо захисту осіб від протиправних дій.

Надання таких послуг здійснюється кваліфікованими юристами, державними службовцями та працівниками соціальної сфери, які мають відповідну підготовку в галузі юриспруденції. Їхня робота спрямована на забезпечення правової безпеки клієнтів, формування довіри до соціальних інститутів та сприяння відновленню прав родини.

Окрему увагу в соціальній роботі приділяють сприянню працевлаштуванню. Це включає консультування щодо пошуку роботи, співпрацю з центрами зайнятості, молодіжними біржами праці та іншими організаціями, які займаються працевлаштуванням. Соціальний працівник допомагає дорослим членам родини орієнтуватися на ринку праці, а також надає

підтримку у формуванні необхідних навичок для успішної адаптації до трудового процесу.

Особливе значення ця послуга має для молоді та неповнолітніх із сімей, які перебувають у кризових умовах. У таких випадках основна увага приділяється не лише процесу працевлаштування, а й підготовці молодих людей до відповідальної роботи. Соціальний працівник допомагає клієнтам здобути навички дотримання режиму трудового дня, конструктивного реагування на зауваження та відповідального ставлення до виконання обов'язків. Це сприяє їхній соціальній адаптації, професійному розвитку та підвищенню впевненості у власних силах.

Послуги з працевлаштування спрямовані на те, щоб допомогти клієнтам знайти роботу, яка дозволить їм вирішити економічні труднощі сім'ї, здобути соціальний статус, відчути себе повноправними членами суспільства та підвищити самооцінку. Інформаційні послуги включають надання необхідної інформації для вирішення складних життєвих ситуацій. Це стосується довідкових послуг, впровадження нових підходів до поширення просвітницьких і культурно-освітніх знань, а також забезпечення доступу до об'єктивної інформації про соціальні послуги. Вони сприяють формуванню уявлень і ставлення до соціальних проблем, що є важливим аспектом роботи з клієнтами.

Інформаційні послуги відіграють важливу, хоча і допоміжну, роль у соціальній роботі з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах. Вони спрямовані на надання відомостей про існування закладів і служб, що можуть надати необхідну допомогу. Ця інформація адресована безпосередньо сім'ям та розміщується у доступних місцях, таких як медичні та освітні установи, органи соціального захисту, засоби масової інформації або рекламні матеріали. Завдяки цьому родини отримують можливість орієнтуватися в системі соціальної підтримки й оперативно звертатися за допомогою.

Робота із сім'єю ґрунтується на використанні методів сімейної терапії, які допомагають налагодити взаємостосунки всередині родини. Одним із ефективних підходів є проведення сімейних обговорень, під час яких

аналізуються проблеми та конфлікти. Такі зустрічі сприяють виявленню поширених хибних моделей взаємодії, що є джерелом напруження, та їх заміні на конструктивні способи спілкування. Участь усіх членів сім'ї дозволяє проаналізувати типові помилки у стосунках і спільно розробити альтернативні підходи, які покращують атмосферу в родині.

У роботі з родиною важливо починати з вирішення найбільш нагальних проблем, які родина сама визначає як пріоритетні. Це допомагає членам сім'ї усвідомити першопричини труднощів, навчитися конструктивного спілкування та спільно визначити ефективні шляхи подолання викликів. Такий підхід сприяє підвищенню самооцінки кожного члена родини та формує основу для гармонійного функціонування сім'ї.

Групова робота є важливим напрямом соціальної роботи, особливо у випадках, коли родина перебуває в стані соціальної ізоляції. Часто така ізоляція супроводжується низькою самооцінкою членів сім'ї та страхом неприйняття з боку суспільства. Завдяки участі в групових заходах окремі члени сімей отримують досвід встановлення контактів і комунікації, що допомагає долати відчуження та формує навички соціальної взаємодії.

У співпраці з місцевими державними та громадськими організаціями соціального спрямування організовуються різноманітні групові заходи. Це можуть бути святкові події для жінок або дітей, заняття в невеликих групах, організація дозвілля під час канікул чи інші активності для всієї родини. Такі заходи сприяють зміцненню соціальних зв'язків як між членами сімей, так і з іншими учасниками.

Ефективною формою групової роботи є створення груп взаємодопомоги для родин зі схожими соціальними проблемами. Під час таких зустрічей сім'ї обмінюються досвідом подолання кризових ситуацій, навчаються одне в одного за принципом «рівний – рівному». Це дає змогу родинам не лише знайти практичні рішення своїх проблем, а й здобути навички встановлення нових соціальних контактів.

Робота з дітьми з таких сімей може здійснюватися як індивідуально, так і в груповій формі. Діти беруть участь у сімейних конференціях, де обговорюються важливі для родини питання. З метою організації дозвілля та підтримки талантів молодь спрямовується до гуртків і секцій за місцем проживання. Це дає їм можливість здобути позитивний досвід проведення вільного часу, розвивати свої здібності та зміцнювати соціальні навички.

Сімейна терапія є однією з ключових технологій соціальної роботи з родинами, які перебувають у складних життєвих обставинах. Її основою є організація бесід між членами однієї сім'ї або навіть декількох сімей із подібними проблемами. Такі розмови сприяють усвідомленню реальних проблем родини, що має діагностичне й терапевтичне значення. Виявлення та обговорення труднощів мотивує членів сім'ї переосмислити власну поведінку, допомагає подолати відчуття унікальності кризи й формує позитивне ставлення до пошуку шляхів вирішення проблеми.

Під час роботи в межах сімейної терапії особлива увага приділяється пошуку компромісів у ключових аспектах спільного життя, таких як економічні питання, моделі виховання дітей, а також емоційні, побутові та фінансові взаємини. Соціальний працівник допомагає коригувати соціально-психологічні стереотипи, що сформувалися в родині, і навчає навичкам неконфліктного спілкування. Такий підхід сприяє гармонізації сімейних стосунків, покращує взаєморозуміння між членами родини та створює сприятливі умови для подолання кризових ситуацій.

Сімейна психопрофілактика є важливим інструментом у соціальній роботі, спрямованим на зниження психологічної напруги, яка виникає в родині. Вона базується на розробці та впровадженні методів, що сприяють емоційному розрядженню та зниженню конфліктності у взаєминах. Основний акцент робиться на взаємодії між подружжям, але допомога соціального працівника часто є ключовою. За згодою обох сторін соціальний працівник може ініціювати укладення неофіційного договору, який визначає, у який спосіб подружжя готове співпрацювати для вирішення сімейних конфліктів. У складних випадках

фахівець може залучати інших спеціалістів, таких як сексологів, наркологів чи психологів, для комплексного підходу до вирішення проблем.

Одним із ефективних інструментів у межах сімейної психопрофілактики є побудова генограми – схеми, яка відображає сімейну історію та взаємини між поколіннями. Цей метод не лише сприяє глибшому розумінню сімейних зв'язків, але й дозволяє об'єднати членів родини через спільну діяльність. Процес створення генограми часто стає цікавим для учасників, оскільки задовольняє потребу у вивченні свого родоводу. Підсумкова схема має високу інформативну цінність, дозволяючи аналізувати генетичні, онтогенетичні чи соціальні аспекти розвитку родини.

Для запобігання перетворенню потенційно вразливих сімей у такі, що перебувають у складних життєвих обставинах, використовуються спеціальні методи соціальної роботи, адаптовані до потреб і типу кожної родини. Ці підходи спрямовані на зміцнення соціального потенціалу сімей, покращення їхньої функціональної спроможності та підтримку стабільного середовища.

Робота з багатодітними сім'ями включає інформування щодо доступних ресурсів, консультації з питань управління сімейним життям, переконання у важливості використання можливостей соціальної підтримки, а також застосування методів заохочення та перенавчання для вдосконалення навичок управління великим домогосподарством.

Для малодітних родин особлива увага приділяється корекції поведінки через консультування, переконання та створення ситуацій, які демонструють позитивні моделі сімейної взаємодії. Методи переключення уваги та реконструкції характеру використовуються для вирішення внутрішньосімейних конфліктів і покращення міжособистісних відносин.

Робота з молодими родинами зосереджена на формуванні навичок, необхідних для побудови стабільного сімейного життя. Інформування, консультування, заохочення та представництво стають основними інструментами, які допомагають подружжю адаптуватися до нових ролей і

відповідальностей. Методи прикладу й вправ сприяють розвитку навичок ефективного спілкування та вирішення конфліктів.

У роботі з неповними сім'ями застосовуються підходи, що включають інформування, консультування, переконання та представництво інтересів родини в органах соціального захисту. Методи перенавчання, реконструкції характеру та аналізу педагогічних ситуацій допомагають вирішувати проблеми, пов'язані з відсутністю одного з батьків, і підтримувати емоційне благополуччя дітей.

Для первинних родин головною метою є формування стабільного сімейного середовища через інформування, консультування, переконання та застосування прикладів, які демонструють позитивні моделі поведінки. Ці методи сприяють гармонізації взаємостосунків та зміцненню основ сімейного життя.

У соціальній роботі з вторинними сім'ями застосовуються консультації, переконання, навіювання, а також укладання неформальних контрактів, які допомагають фіксувати домовленості між сторонами. Крім того, використовуються приклад, вправи, реконструкція характеру, аналіз педагогічних ситуацій та методи переключення уваги, що сприяють гармонізації взаємин і вирішенню конфліктів.

Позашлюбні сім'ї потребують особливого підходу, включаючи укладання контрактів, використання методу прикладу, консультації, переконання та соціальну рекламу. Також важливими є вимоги та реконструкція характеру, які допомагають змінювати стереотипні установки і сприяти формуванню конструктивної поведінки.

У роботі з міжнаціональними сім'ями використовуються переконання, вимоги, просвіта, реконструкція характеру, а також методи «вибуху» і переключення уваги, які дозволяють подолати міжкультурні бар'єри. Перенавчання сприяє адаптації до нових соціальних умов та гармонізації сімейного життя.

Дистанційні сім’ї потребують консультування, переконання, укладання контрактів, а також використання методу прикладу й вправ. Реконструкція характеру та переключення уваги допомагають підтримувати емоційний зв’язок між членами сім’ї, попри відстань.

Для складних сімей застосовуються переконання, вимоги, просвіта, інформування, а також методи реконструкції характеру та переключення. Використання прикладу допомагає демонструвати бажану модель поведінки, сприяючи подоланню кризових ситуацій.

У випадку вторинного шлюбу ефективними є переконання, вимоги, інформування, застосування прикладу й вправ, які дозволяють адаптувати членів родини до нових обставин і покращити їхні взаємини.

Робота з різнорідними сім’ями включає використання прикладу, консультування, переконання, навіювання та аналіз педагогічних ситуацій. Реконструкція характеру, перенавчання, методи «вибуху» і переключення сприяють формуванню гармонійних стосунків у таких родинах. Усі ці методи спрямовані на відновлення функціональності родини та її адаптацію до сучасних викликів.

У роботі з опікунськими сім’ями основну увагу приділяють перенавчанню, інформуванню, консультуванню, а також використанню методу прикладу та представництва. Особливе значення має переконання, вимоги та соціальна реклама, які сприяють формуванню відповідального ставлення опікунів до виконання своїх обов’язків та покращують загальний рівень функціонування родини.

Сім’ї, в яких є засуджені батьки або старші брати, потребують спеціальних методів роботи, спрямованих на подолання соціальних і психологічних труднощів. Інформування та консультування допомагають таким родинам розуміти свої права та можливості, а аналіз конкретних ситуацій дає змогу ефективно вирішувати нагальні проблеми. Реконструкція характеру, переконання та навіювання використовуються для корекції поведінкових

моделей, а методи переключення уваги сприяють створенню позитивних перспектив для членів сім'ї.

Таким чином, соціальний супровід сімей які перебувають у складних життєвих обставинах ґрунтується на застосуванні спеціалізованих соціальних технологій, що сприяють не лише оцінці, а й активному втручанню у вирішення проблем родини. Соціальний супровід передбачає індивідуальний підхід до кожної родини, виявлення основних причин складних життєвих обставин і розробку програми допомоги, що відповідає специфіці конкретної ситуації.

Ключовим принципом соціального супроводу є принцип «Не зашкодь!», що вимагає максимально уважного та делікатного ставлення до кожного члена родини, зокрема до психологічного та емоційного стану. Це дозволяє створити довірливі стосунки між соціальним працівником та родиною, що є важливим для ефективності подальшої роботи.

Методи збору інформації про існуючу ситуацію в родині є основою для вибору найбільш ефективних шляхів вирішення проблем. Це дає можливість не лише точніше визначити причини складної життєвої обставини, а й запропонувати родині індивідуальні стратегії для покращення її становища. За допомогою соціального супроводу можна значно покращити функціонування родини, забезпечити її стабільність і допомогти в подоланні кризових ситуацій.

Отже, соціальний супровід є комплексним процесом, що враховує унікальні потреби кожної родини, сприяє її адаптації до змін та забезпечує підтримку у складних життєвих ситуаціях.

2.3. Специфіка соціального супроводу сімей які опинилися у складних життєвих обставинах

Соціальний супровід родин у складних життєвих обставинах є складним і багатоступеневим процесом, що передбачає систематичну допомогу, адаптовану до потреб кожної конкретної родини. Для того, щоб ефективно працювати з родинами в кризових ситуаціях, соціальний працівник повинен здійснити

ретельну оцінку ситуації, визначити основні проблеми та розробити індивідуальну стратегію допомоги. Процес супроводу включає кілька етапів, кожен з яких має свою специфіку і важливість для вирішення складних ситуацій. Ці етапи дозволяють не лише зрозуміти поточний стан родини, але й розробити конкретні заходи, спрямовані на стабілізацію її становища та подолання труднощів. Розглянемо основні етапи соціального супроводу родин, що перебувають у складних життєвих обставинах.

1. Початок супроводу. На цьому етапі соціальний працівник отримує інформацію про родину через соціальне інспектування або інші джерела, що підтверджують наявність складної життєвої обставини. Це дозволяє прийняти рішення про необхідність надання допомоги та розпочати роботу з родиною.

2. Соціально-психологічне обстеження та оцінка потреб родини. На цьому етапі соціальний працівник відвідує родину з метою збору повної інформації про ситуацію. Оцінюються умови життя, стан здоров’я членів родини, ставлення до дитини, а також матеріальні і соціальні можливості для подолання складних обставин. Важливим є вивчення думок членів родини про проблему та шляхи її вирішення.

3. Знайомство з родиною та оточенням. На цьому етапі соціальний працівник проводить знайомство з усіма членами родини, а також з її оточенням. Це включає бесіди з дітьми для оцінки умов їхнього життя та розвитку. Спостереження за родинними взаєминами та психологічним кліматом допомагає виявити фактори, що впливають на розвиток дітей і загальний стан родини.

4. Вивчення причин складних обставин. Цей етап передбачає глибше дослідження причин складних життєвих обставин, які можуть бути пов’язані з економічними, соціальними чи психологічними проблемами. Під час цього етапу соціальний працівник визначає основні труднощі родини, її ціннісні орієнтації, а також встановлює пріоритети та шляхи вирішення проблем.

5. Оформлення облікової картки. На основі отриманої інформації після комплексного обстеження складається облікова картка сім’ї. Цей документ

містить всі необхідні дані для подальшої роботи, дає можливість чітко відслідковувати прогрес і коригувати стратегію допомоги.

6. Складання індивідуального плану роботи з родиною. На цьому етапі соціальний працівник розробляє індивідуальний план підтримки родини. План включає конкретні цілі та заходи, спрямовані на покращення ситуації родини, вирішення проблем і допомогу у подоланні складних обставин. План є основою для подальшої роботи і коригується в процесі супроводу.

Цілеспрямоване та ретельне планування є важливою складовою соціального супроводу родин, оскільки воно дозволяє соціальному працівнику визначити чіткі цілі та шляхи їх досягнення, уникнути помилок та негативних наслідків у процесі роботи. Важливо розуміти, що планування не повинно обмежуватися лише формальним документом; це має бути активний процес, який сприяє досягненню ефективних результатів. Обґрунтований план роботи є орієнтиром для соціального працівника та допомагає у розв’язанні виховних і соціальних завдань.

7. Координаційна діяльність. На цьому етапі важливою є співпраця з іншими зацікавленими організаціями та установами, які можуть допомогти у вирішенні проблем родини. Це включає координацію з освітніми установами, дошкільними закладами, центрами справами сім’ї та молоді, службами у справах дітей, а також з кримінальною міліцією у справах неповнолітніх. Тісна взаємодія з цими установами дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем родини, надати необхідну допомогу та підтримку, що є ключовим для успішного соціального супроводу.

8. Поточні і контрольні відвідування родини. На цьому етапі здійснюється регулярне відвідування родини, що дозволяє соціальному працівнику контролювати процес виконання запланованих заходів і коригувати стратегію роботи відповідно до змінюваних потреб. Поточні відвідування забезпечують можливість оцінити прогрес у вирішенні проблем, оцінити психологічний клімат у родині та ефективність застосованих методів підтримки. Це також допомагає своєчасно виявляти нові проблеми та вживати заходів для їх усунення.

9. Висновки про результати роботи з родиною. На цьому етапі соціальний працівник підводить підсумки проведеного супроводу, оцінюючи досягнуті результати та визначаючи, чи вдалося вирішити основні проблеми родини. Хоча супровід може бути завершено, соціальний працівник продовжує спостереження за родиною, щоб забезпечити стабільність і тривалість досягнутих змін.

Соціальний супровід — це важлива форма соціальної підтримки, яка передбачає надання особі або сім'ї комплексу послуг. Цей процес спрямований на покращення життєвих умов родин, зокрема тих, хто опинився у складних ситуаціях, і має на меті вирішення їхніх проблем через залучення необхідних ресурсів та допомоги.

Технологія соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах закріплена законодавчо, зокрема через Наказ Міністерства України у справах сім'ї та молоді від 25.04.2008 № 1795, що затверджує порядок здійснення супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також постанову Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. № 895, яка визначає порядок взаємодії суб'єктів соціального супроводу родин, що перебувають у складних життєвих обставинах. Ці документи визначають чіткі правила і процедури, за якими здійснюється соціальний супровід і забезпечується ефективна взаємодія між різними соціальними службами.

Науковці Н. Комарова та І. Пєша зазначають, що соціальний супровід передбачає діяльність соціального працівника або групи фахівців, спрямовану на створення оптимальних умов для розвитку дітей, які перебувають у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу. Основною метою є забезпечення позитивного психологічного клімату в родині, задоволення індивідуальних потреб дітей та встановлення партнерських відносин між прийомними батьками і державними установами. Це сприяє належному захисту прав дітей та забезпеченню їхнього повноцінного розвитку.

І. Трубавіна визначає соціально-педагогічний супровід як довготривалу допомогу неблагополучним родинам, що спрямована на створення умов для усунення причин їхнього неблагополуччя та формування здатності родини

самостійно вирішувати проблеми. Вона підкреслює важливість корекції внутрішньосімейних стосунків та покращення взаємодії родини з соціальним середовищем, що сприяє відновленню її соціального і виховного потенціалу.

Соціальний супровід, за визначенням науковців І. Зверєвої та О. Безпалько, є видом соціальної роботи, спрямованої на забезпечення оптимальних умов для життєдіяльності сімей, дітей і молоді. Це досягається шляхом надання необхідних соціальних послуг і допомоги, а також здійснення відповідних заходів. Соціальний працівник підтримує родину у різних аспектах її життєдіяльності, сприяє формуванню здатності сім'ї самостійно долати труднощі та допомагає вирішувати проблеми.

Аналіз поняття «соціальний супровід» дозволяє визначити його мету як створення умов для виходу сім'ї або особи з складних життєвих обставин, які вони не можуть подолати самостійно. Для досягнення цієї мети важливо виконати ряд кроків, що включають початок здійснення супроводу на основі виявленої проблеми, проведення соціального інспектування для оцінки ситуації в родині, а також складання комплексної оцінки, що допомагає визначити потреби та ресурси родини. Далі формулюється індивідуальний план супроводу, який враховує конкретні проблеми сім'ї, після чого відбувається реалізація цього плану через надання відповідної допомоги. Важливим етапом є моніторинг ходу роботи з родиною, що дозволяє оцінити ефективність заходів і, за потреби, коригувати стратегію допомоги. Завершення супроводу відбувається після досягнення поставлених цілей, однак соціальний працівник продовжує спостерігати за ситуацією, щоб забезпечити стабільність досягнутих змін.

Однак опитування фахівців, які працюють з такими родинами, виявило відсутність єдиного підходу до соціального супроводу, що свідчить про необхідність подальшої роботи над розробкою чітких алгоритмів та технологій цього процесу для досягнення більшої ефективності в роботі з родинами, що знаходяться у складних життєвих обставинах.

Основними характеристиками соціального супроводу є комплексність наданих послуг, їх тривалість, залучення інших фахівців за потреби,

використання потенціалу громади, а також згода та активна позиція отримувача послуг, що сприяє досягненню позитивних змін через спільні зусилля.

Таким чином, соціальний супровід включає комплекс заходів, спрямованих на підтримку родин у складних життєвих обставинах, зокрема через забезпечення їх прав, покращення соціально-психологічного клімату в родині, створення умов для вирішення проблем та самостійного функціонування сім'ї в соціумі.

Отже, сучасна практика соціального супроводу включає в себе низку принципів, методик та технологій, які сприяють ефективному вирішенню проблем родин, що опинилися в складних життєвих обставинах. Соціальний супровід може бути індивідуальним, груповим або колективним, і включає в себе різноманітні технології, такі як сімейна терапія, сімейна психопрофілактика, генограма та сімейне консультування. Ці методи допомагають соціальним працівникам працювати з родинами, надаючи їм необхідну підтримку для вирішення різних проблем.

Центри соціальних служб для молоді активно працюють з молодими батьками, пропонуючи їм підтримку щодо належного виховання дітей, розвитку батьківської культури та покращення сімейного спілкування. Для цього організовуються курси та школи молодих матерів, де батьки можуть отримати важливу інформацію і навички. Форми просвітницької роботи з батьками різноманітні та включають лекції, семінари, диспути, практичні заняття, консультації, а також видання та розповсюдження брошур, буклетів, методичних посібників і інформаційних матеріалів. Крім того, проводяться тренінги, тематичні передачі на радіо та телебаченні, рольові ігри, круглі столи та інші заходи, що сприяють розвитку батьківських навичок і підвищенню обізнаності родин.

Попри це, соціальний супровід родин, які опинилися у складних життєвих обставинах, потребує постійного вдосконалення. Це процес, що шукає нові підходи та шляхи підвищення ефективності роботи з родинами. Соціальний працівник має прагнути до того, щоб не лише реагувати на існуючі проблеми, а

й запобігати їх, вчасно виявляючи та усуваючи причини, що їх породжують. Однією з ключових завдань є забезпечення превентивної профілактики різноманітних негативних явищ, що можуть виникнути в родинах.

Об’єктом впливу соціального працівника можуть бути як окремі члени родини, зокрема діти та дорослі, так і вся родина як колектив. Це вимагає комплексного підходу до роботи та уважності до кожного члена родини, щоб забезпечити стабільність і благополуччя родини в цілому.

РОЗДІЛ 3
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

3.1. Особливості соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя внаслідок військових дій.

Війна на території України суттєво вплинула на соціальне життя, створивши численні виклики для родин, які опинилися у складних життєвих обставинах. Запоріжжя, як один із регіонів, що прийняв значну кількість людей, які вимушено залишили свої домівки, стало важливим осередком для надання соціальної допомоги. У цих умовах роль соціальної роботи набуває особливого значення, адже вона спрямована на вирішення комплексних проблем, що виникають у родинах, постраждалих від війни.

Соціальна робота в таких умовах спрямована на вирішення нагальних питань, які охоплюють забезпечення базових потреб, надання психологічної підтримки, сприяння адаптації до нових обставин і створення умов для стабілізації життя. Війна призвела до втрати звичного способу життя для багатьох родин, зокрема через руйнування житла, розрив соціальних зв’язків, економічні труднощі та емоційний стрес. Ці обставини вимагають негайного реагування та впровадження спеціалізованих соціальних заходів.

Запоріжжя відіграє важливу роль у забезпеченні підтримки сімей, які потребують допомоги. Умови, що склалися, підкреслюють необхідність глибокого розуміння потреб родин та розробки ефективних стратегій соціальної роботи. Ця діяльність потребує врахування різноманітних факторів, зокрема психологічного стану людей, їхнього доступу до соціальних послуг, а також здатності адаптуватися до нових умов. Важливо, щоб соціальна робота забезпечувала систематичну та всебічну підтримку, спрямовану на зменшення негативного впливу воєнних дій на родини.

Соціальний супровід є одним із ключових елементів соціальної роботи, спрямованим на забезпечення всебічної допомоги сім’ям, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. В умовах війни значення цього напряму соціальної роботи зростає, оскільки він дозволяє не лише реагувати на нагальні потреби, а й забезпечувати довготривалу підтримку, яка сприяє відновленню життєздатності родин і їхній інтеграції в нові соціальні умови.

Військові дії викликають численні проблеми, зокрема втрату житла, економічну нестабільність, розрив сімейних зв’язків та емоційний стрес, які ускладнюють можливості родин самостійно справлятися з кризовими ситуаціями. Соціальний супровід дозволяє створити систему підтримки, яка спрямована на вирішення конкретних проблем кожної сім’ї, забезпечуючи комплексний підхід до їхнього подолання. Війна також загострила потребу у координації між державними установами, громадськими організаціями та місцевими спільнотами, що робить соціальний супровід інструментом ефективної взаємодії для надання допомоги.

Особливістю соціального супроводу є його орієнтованість на індивідуальні потреби, що особливо актуально в умовах війни, коли кожна сім’я стикається з унікальними викликами. У цьому контексті важливо забезпечити не лише базову матеріальну підтримку, але й надавати психологічну допомогу, сприяти адаптації до нових умов життя, а також створювати умови для подальшої інтеграції родин у суспільство. Такий підхід дозволяє не просто реагувати на нагальні потреби, а й допомагати сім’ям вибудовувати стратегії подолання наслідків війни та відновлення стабільності.

У сучасних умовах дослідження особливостей соціального супроводу стає важливим інструментом для визначення ефективних практик і підходів у соціальній роботі. Воно дозволяє не лише виявити ключові проблеми та потреби родин, а й оцінити рівень ефективності впроваджених заходів. Результати такого дослідження можуть слугувати основою для розробки нових підходів до соціального супроводу, вдосконалення методик роботи та підвищення рівня

професійної підготовки соціальних працівників, що працюють у складних умовах військового часу.

Соціальна допомога є критично важливим елементом соціального супроводу для родин, які постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення. Вона виконує як стабілізаційну, так і реабілітаційну функції, допомагаючи родинам долати кризові ситуації, адаптуватися до нових умов і відновлювати життєздатність.

Фокус-груповий формат є надзвичайно ефективним для дослідження соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах через військові дії. Він дозволяє отримати глибоке розуміння ситуації, з якою стикаються такі родини, та їхніх потреб. Цей підхід створює умови для відкритої дискусії, під час якої учасники можуть поділитися своїм досвідом, переживаннями та пропозиціями щодо вдосконалення надання соціальної допомоги.

Фокус-групи дають змогу організувати живий обмін думками між різними сторонами, що залучені до процесу соціального супроводу. Учасники можуть не лише висловлювати свої погляди, а й чути думки інших, що сприяє кращому усвідомленню проблем та пошуку можливих рішень. Це дозволяє дослідникам отримати багатогранну інформацію, яка відображає реальний стан справ, а також оцінити ефективність вже існуючих програм підтримки.

Такий формат дослідження забезпечує можливість адаптації питань і обговорень у процесі взаємодії з учасниками. Завдяки цьому вдається охопити різноманітні аспекти соціального супроводу, які не завжди можна передбачити заздалегідь. Учасники мають змогу вільно висловлюватися, що сприяє формуванню більш повної картини їхніх потреб та проблем. Крім того, фокус-групи дозволяють створити довірливу атмосферу, яка сприяє щирим відповідям і відкритості.

Використання фокус-групового формату також є важливим для збору інформації про суб’єктивний досвід учасників. Завдяки цьому можна не лише виявити основні труднощі, з якими стикаються родини, а й зрозуміти, як вони

оцінюють отриману допомогу та які їхні очікування щодо майбутніх дій соціальних служб. Це забезпечує цінний матеріал для вдосконалення процесу соціального супроводу.

Фокус-групи є гнучким методом, який дозволяє враховувати специфіку досліджуваного середовища, реагувати на нові ідеї та коригувати напрямок обговорення. Це робить їх незамінним інструментом для проведення досліджень, спрямованих на підвищення ефективності соціальної роботи в умовах складної суспільної ситуації, спричиненої війною.

У дослідженні буде приділено увагу різним групам учасників, які є частиною процесу соціального супроводу сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах через військові дії. Такий підхід дозволяє отримати багатовимірне уявлення про реалії цієї роботи, враховуючи досвід як отримувачів допомоги, так і тих, хто її надає.

Особливу увагу буде приділено сім'ям, які безпосередньо отримують соціальну підтримку. Це родини, які змушені були залишити свої домівки, сім'ї з дітьми, а також ті, хто зазнав значних втрат через війну. Їхній досвід і проблеми є ключовими для розуміння потреб у соціальній роботі, оцінки ефективності існуючих послуг та визначення шляхів для їх вдосконалення.

У фокус-груповому дослідженні взяли участь 15 родин, які були змушені залишити свої домівки через військові дії. Учасники представляли населені пункти, що постраждали від російсько-української війни, серед яких: м. Оріхів, м. Пологи, м. Мелітополь, м. Бердянськ, м. Василівка, м. Гуляйполе, м. Дніпрорудне, м. Енергодар, с. Водяне (Запорізька область); м. Маріуполь, м. Волноваха (Донецька область); м. Генічеськ (Херсонська область).

До участі у дослідженні будуть залучені також соціальні працівники та фахівці, які працюють із цими сім'ями. Їхня діяльність забезпечує підтримку в кризових умовах, а практичний досвід допомагає виявити труднощі, з якими вони стикаються, та оцінити ефективність застосовуваних методів роботи.

Важливим аспектом є залучення представників благодійних організацій і громадських ініціатив, які відіграють значну роль у наданні гуманітарної,

матеріальної та психологічної допомоги. Їхній внесок у дослідження дозволить краще зрозуміти особливості їхньої роботи, ресурси, які вони використовують, та механізми співпраці з державними структурами.

Після початку повномасштабного вторгнення багато родин в Україні опинилися у надзвичайно складних життєвих обставинах, зокрема через вимушене переміщення з небезпечних регіонів до відносно безпечних територій. Серед учасників фокус-групового дослідження були представники різних внутрішньо переміщених громад, які стали символом стійкості та водночас відображенням численних викликів, спричинених війною.

Сім'ї з багатодітними дітьми змушені були покинути свої домівки через бойові дії, залишивши позаду усе, що вони будували роками. Батьки втратили роботу, а діти – можливість навчатися у звичному середовищі. У нових умовах ці родини стикаються з подвійними викликами: необхідністю забезпечення базових потреб і адаптації до нової громади. Для таких родин найгостріше стоять питання економічної стабільності, доступу до освіти для дітей та забезпечення базовими ресурсами.

Окремою групою постраждалих є неповні сім'ї, такі як матері з дітьми, які втратили годувальника через військові дії. Ці жінки, часто залишаючись сам-на-сам із проблемами, намагаються відновити своє життя в нових умовах, одночасно піклуючись про дітей. Вони особливо потребують підтримки у працевлаштуванні, догляді за дітьми та психологічній допомозі для подолання наслідків травматичних подій.

Родини, у яких є особи з інвалідністю, також опинилися у надскладному становищі. Евакуація для таких сімей часто супроводжувалася ризиками та втратами – від доступу до спеціалізованих медичних послуг до переривання реабілітаційних програм. У нових місцях проживання ці родини часто стикаються з нестачею адаптованої інфраструктури та послуг, необхідних для забезпечення гідного життя.

До фокус-групового дослідження були включені родини ветеранів, які через травми, отримані на війні, потребують тривалої медичної та

психологічної реабілітації. Для таких сімей додатковим викликом є необхідність підтримки близької людини, яка переживає фізичні та емоційні наслідки участі у бойових діях, що впливає на їхню загальну стійкість та якість життя.

Ці родини є не лише жертвами обставин, але й прикладом людської витривалості. Вони демонструють, наскільки різноманітними можуть бути виклики, що стоять перед внутрішньо переміщеними громадами, і наскільки важливими є систематична соціальна підтримка, забезпечення базових потреб та створення умов для інтеграції у нові громади. Дослідження таких історій дозволяє краще зрозуміти реалії життя переселенців і допомогти їм відновити стабільність.

Фокус-група, проведена серед сімей, які отримують соціальну допомогу, дозволила глибше зрозуміти їхні потреби, досвід і труднощі. Учасники обговорювали як проблеми, з якими вони стикаються, так і ефективність наданих послуг (Додаток А).

Основні труднощі. Сім’ї виділили кілька ключових викликів. Економічна нестабільність та відсутність постійного житла є найбільш поширеними проблемами. Також учасники наголосили на обмеженому доступі до роботи, особливо через відсутність робочих місць і необхідність поєднання працевлаштування з доглядом за дітьми.

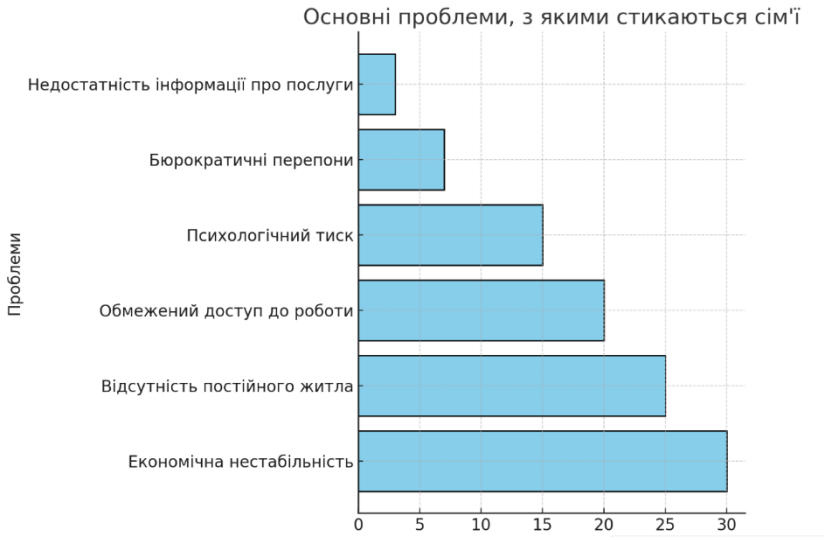

Рис. 1: Основні проблеми, з якими стикаються сім’ї

Деякі зазначили сильний психологічний тиск через невизначеність майбутнього. Бюрократичні перепони та недостатня інформація про доступні послуги також значно ускладнюють життя.

Оцінка отриманих послуг. Матеріальна допомога, включаючи гуманітарні набори та фінансову підтримку, виявилася найкориснішою. Проте багато учасників зазначили, що психологічна підтримка є надзвичайно важливою, але часто надається в недостатньому обсязі. Освітні програми для дітей та доступ до довгострокового житла залишаються сферами, які потребують вдосконалення.

Рис. 2: Найкорисніші послуги для сімей

Учасники запропонували кілька шляхів для покращення соціальної роботи, серед яких:

– Спрощення процедур отримання допомоги та зменшення бюрократичного навантаження.

– Розширення програм працевлаштування, зокрема підтримка дистанційної роботи.

– Збільшення доступу до психологічної допомоги з акцентом на індивідуальну та групову терапію.

– Створення довгострокових програм житлової підтримки.

– Розробка освітніх і розвивальних програм для дітей.

Фокус-група виявила нагальні потреби та проблеми сімей, які отримують

соціальну допомогу, підкресливши необхідність удосконалення існуючих механізмів підтримки. Дані, отримані під час обговорення, можуть стати основою для розробки більш ефективних програм, орієнтованих на вирішення соціальних, економічних і психологічних викликів, з якими стикаються постраждалі родини (Додаток Б).

Соціальні працівники наголосили на низці проблем, що ускладнюють їхню діяльність. Найбільш значущою проблемою виявилася нестача ресурсів, яка обмежує можливості для надання повноцінної підтримки сім'ям. Емоційне вигорання також є значною перешкодою, особливо через велику кількість запитів та емоційно складні ситуації, з якими вони стикаються. Серед інших викликів працівники зазначили труднощі з координацією між різними структурами, недостатні можливості для навчання та підвищення кваліфікації, а також обмеженість часу через велику кількість одночасних завдань.

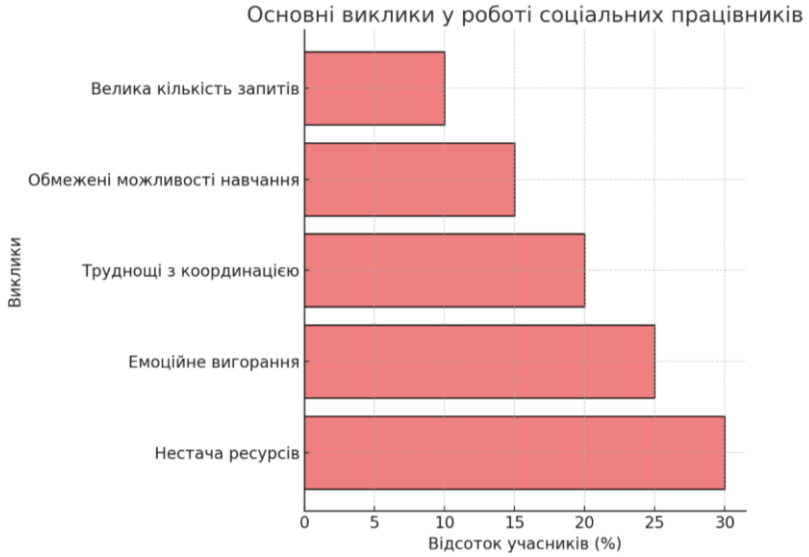

Рис. 3: Основні виклики у роботі соціальних працівників

Учасники відзначили, що наявні програми допомоги часто є корисними, але їхній потенціал значною мірою обмежується недостатнім фінансуванням та складною бюрократичною системою. Важливо зазначити, що працівники високо оцінили значення командної роботи та ініціатив з боку громадських організацій, проте підкреслили потребу у кращій інтеграції та взаємодії з державними структурами.

Соціальні працівники запропонували кілька ключових напрямів для

вдосконалення:

– Збільшення фінансування для покриття основних потреб сімей і підтримки їхньої стабільності.

– Розширення можливостей навчання для соціальних працівників, включаючи тренінги з роботи у кризових ситуаціях та психологічної стійкості.

– Покращення координації між державними та недержавними структурами для уникнення дублювання функцій.

– Скорочення бюрократичних процедур для прискорення процесу надання допомоги.

– Розвиток цифрових інструментів, які полегшують облік звернень, обмін інформацією та управління ресурсами.

Рис. 4: Пропозиції щодо покращення умов роботи

Соціальні працівники висловили високий рівень мотивації допомагати сім’ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, але підкреслили важливість створення умов, які сприяють зменшенню їхнього емоційного вигорання та підвищенню ефективності роботи. Результати фокус-групи вказують на потребу у всебічній підтримці не лише для сімей, але й для самих працівників, які щоденно стикаються зі складними завданнями. Зміни у цих напрямах сприятимуть покращенню соціальної роботи загалом та допоможуть ефективніше вирішувати проблеми родин, постраждалих від війни.

Представники благодійних організацій висвітлили низку проблем, які

впливають на їхню ефективність у наданні соціальних послуг. Головною перешкодою є обмежені ресурси та нестабільне фінансування, що ускладнює довгострокове планування і реалізацію програм допомоги. Значною проблемою також є перевантаження запитами від сімей, які потребують підтримки, що перевищує можливості організацій. Окремо було зазначено труднощі у взаємодії з державними структурами, включаючи затримки у координації та недостатню підтримку з боку державних установ. Недостатня співпраця між самими благодійними організаціями також виявилася важливим викликом (Додаток В).

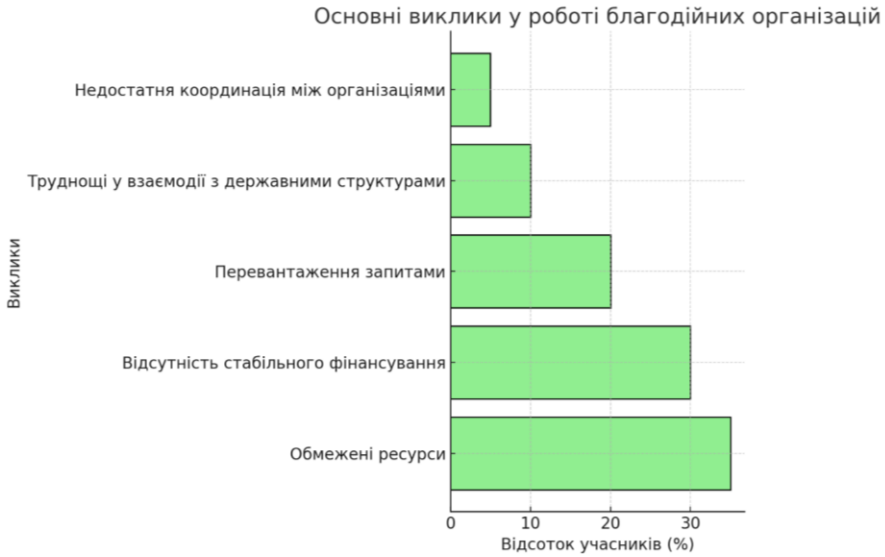

Рис. 5: Основні виклики у роботі благодійних організацій

Учасники підкреслили, що основною перевагою недержавного сектору є його гнучкість та здатність швидко реагувати на нагальні потреби постраждалих родин. Багато організацій здійснюють гуманітарну допомогу, психологічну підтримку та освітні проєкти. Водночас, через нестачу ресурсів, спектр послуг часто обмежений.

Представники благодійних організацій запропонували кілька ключових заходів для підвищення ефективності своєї роботи:

– Розширення фінансування та залучення донорів, зокрема через міжнародні гранти та співпрацю з бізнесом.

– Покращення координації між організаціями та з державними структурами для уникнення дублювання послуг та ефективнішого використання ресурсів.

– Підвищення видимості роботи організацій через активну інформаційну кампанію, що дозволить залучити більше ресурсів і підтримки.

– Розвиток партнерств з іншими організаціями та місцевими громадами для створення сталих програм підтримки.

– Інвестиції у професійний розвиток персоналу, включаючи навчання з управління проєктами та психосоціальної підтримки.

Рис. 6: Пропозиції щодо покращення роботи благодійних організацій

Представники благодійного сектору наголосили на важливості їхньої роботи в умовах війни, зазначивши, що саме вони часто є першими, хто надає допомогу постраждалим родинам. Водночас учасники відзначили потребу в більш системному підході, що базується на партнерстві між державним і недержавним секторами. Результати фокус-групи вказують на необхідність створення умов для більш стабільної та координованої діяльності благодійних організацій, що дозволить підвищити якість і доступність послуг для сімей у складних життєвих обставинах.

Результати проведених фокус-групових досліджень із представниками сімей, соціальних працівників та благодійних організацій дозволяють зробити важливі узагальнення щодо стану соціального супроводу родин, які опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок повномасштабного вторгнення. Усі учасники обговорень підкреслили, що ці родини стикаються з багатовимірними проблемами, які потребують комплексного та системного вирішення.

Сім’ї, які отримують соціальну допомогу, наголосили на важливості доступу до базових ресурсів, зокрема фінансової підтримки, гуманітарної допомоги, житла та психологічної підтримки. Вони також підкреслили, що складні життєві обставини погіршуються через бюрократичні перепони, недостатність інформації про доступні послуги та обмежений доступ до можливостей працевлаштування. Ці родини зазначили, що підтримка повинна бути більш адресною, враховувати їхні індивідуальні потреби та обставини.

Соціальні працівники висловили серйозну стурбованість через нестачу ресурсів, значне навантаження на їхню роботу та емоційне вигорання. Вони наголосили на потребі у збільшенні фінансування, спрощенні процедур надання допомоги, а також у розширенні можливостей для професійного навчання та обміну досвідом. Особливу увагу було приділено важливості координації між різними установами, що працюють із сім’ями, і необхідності більш гнучких підходів у кризових умовах.

Представники благодійних організацій акцентували на ролі громадського сектору в оперативному реагуванні на потреби постраждалих родин. Проте вони також відзначили виклики, пов’язані з нестабільним фінансуванням, перевантаженням запитами та недостатньою координацією як із державними структурами, так і між самими організаціями. Водночас ці організації підкреслили значення партнерств, розвитку інформаційних кампаній та залучення нових ресурсів, зокрема через міжнародні донорські програми.

Таким чином, результати фокус-груп вказують на те, що соціальний супровід потребує системних змін, орієнтованих на довгострокову підтримку постраждалих родин. Це включає забезпечення стабільного фінансування, розширення спектру послуг, удосконалення процедур надання допомоги, активізацію партнерств між державними і недержавними структурами та підвищення кваліфікації фахівців, які працюють у цій сфері. Такі заходи сприятимуть кращій адаптації родин до нових умов, стабілізації їхнього життя та відновленню їхньої соціальної інтеграції.

3.2. Рекомендації з вдосконалення соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах в місті Запоріжжя

Соціальний супровід родин, які опинилися в складних життєвих обставинах через військові дії, стикається з численними викликами, які потребують системних рішень. Результати проведених досліджень свідчать про наявність низки проблем, що перешкоджають ефективному наданню допомоги таким сім'ям. Це підкреслює важливість розробки рекомендацій, які дозволять вдосконалити наявні підходи та створити умови для стабільної підтримки родин у кризових ситуаціях.

Основною перешкодою, що стоїть перед сім'ями, є недостатність ресурсів. Багато родин вказують на те, що матеріальна допомога часто покриває лише нагальні потреби, але не забезпечує довгострокової стабільності. Інфраструктура соціальних послуг також не завжди здатна відповідати масштабу потреб, особливо у випадках, коли йдеться про багатодітні родини чи сім'ї з особами з інвалідністю.

Процеси отримання допомоги ускладнюються через бюрократичні перепони, які стають додатковим тягарем для родин у складних життєвих обставинах. Учасники досліджень неодноразово наголошували, що складність процедур і тривалий час очікування негативно впливають на доступність соціальних послуг. Ці труднощі особливо гостро відчуваються в умовах обмеженого часу та ресурсів.

Недостатня координація між організаціями, які займаються наданням допомоги, також створює значні виклики. Відсутність чіткої співпраці між державними установами, благодійними організаціями та громадами призводить до неефективного використання ресурсів. Це може виявлятися як у дублюванні зусиль, так і в пропуску важливих напрямів роботи.

Водночас соціальні працівники, які безпосередньо працюють із постраждалими сім'ями, стикаються з великим навантаженням, що часто супроводжується емоційним вигоранням. Це ускладнює виконання їхніх

обов’язків і підкреслює необхідність створення умов для підтримки їхньої професійної стійкості, зокрема через навчання та психологічну допомогу.

Окрім нагальних рішень, велика потреба існує у впровадженні довгострокових програм. Разова допомога є важливою, але вона не вирішує основних проблем, з якими стикаються родини. Необхідні системні заходи, спрямовані на економічну стабілізацію, соціальну адаптацію та створення умов для інтеграції родин у громади.

Розробка рекомендацій базуватиметься на отриманих даних і враховуватиме складність ситуації, у якій перебувають ці родини. Вони мають стати основою для вдосконалення процесів надання допомоги, покращення координації між організаціями та впровадження довгострокових рішень, що сприятимуть відновленню стабільності родин і забезпеченню їхнього гідного життя.

Для покращення соціального супроводу сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, необхідно врахувати потреби та виклики, озвучені під час фокус-групи з представниками таких родин. Їхні свідчення свідчать про наявність комплексних проблем, що потребують системного підходу для їх вирішення. Рекомендації охоплюють ключові напрями, спрямовані на покращення якості допомоги та створення умов для стабільного функціонування родин.

Матеріальна допомога. Першочерговою потребою родин є матеріальна підтримка, яка включає забезпечення базових потреб: житла, харчування, одягу та ліків. Необхідно розробити програми, які дозволяють швидко і без бюрократичних затримок надавати цю допомогу, враховуючи специфіку кожної родини. Особливу увагу слід приділити багатодітним родинам, які мають підвищені витрати на утримання дітей.

Психологічна підтримка. Сім’ї, що пережили стресові події, потребують доступу до професійної психологічної допомоги. Рекомендовано створити програми індивідуальної та групової терапії для дорослих і дітей, спрямовані на подолання психологічних травм. Особливу увагу слід звернути на дітей, які

часто не мають можливості виразити свої емоції та потребують додаткової підтримки для адаптації до нових умов життя.

Освітня підтримка для дітей. Діти з таких родин стикаються з перебоями у навчанні через втрату доступу до освітніх закладів. Важливо організувати дистанційне навчання або програми підтримки в нових школах, включаючи адаптаційні курси та додаткові заняття. Забезпечення дітей необхідними навчальними матеріалами також є важливим аспектом.

Житлові програми. Багато сімей, які брали участь у фокус-групі, втратили своє житло. Тому необхідно створювати довгострокові житлові програми, які передбачають як тимчасове розміщення, так і можливість забезпечення постійного житла. Слід також передбачити допомогу у відновленні документів та оформленні прав власності.

Програми працевлаштування. Втрата роботи є однією з найбільших проблем для таких родин. Необхідно розробити програми працевлаштування, що враховують специфіку регіонального ринку праці. Особливий акцент слід зробити на підтримці дистанційної роботи та залученні соціально відповідального бізнесу до працевлаштування членів таких родин.

Інформаційна підтримка. Багато учасників зазначали, що їм бракує інформації про доступні програми допомоги. Рекомендовано створити інтегровані інформаційні центри або гарячі лінії, де родини зможуть отримувати повну та зрозумілу інформацію про всі види соціальної підтримки.

Зменшення бюрократії. Процедури оформлення допомоги мають бути максимально спрощеними, щоб уникнути затримок. Це може включати впровадження цифрових платформ для подання заявок і автоматизацію процесів розгляду звернень.

Залучення громад до підтримки. Місцеві громади відіграють важливу роль у соціальній інтеграції таких сімей. Необхідно сприяти створенню волонтерських ініціатив і програм, які підтримують родини в адаптації до нового середовища, а також забезпечують їх залучення до життя громади.

Результати фокус-групи з соціальними працівниками дозволяють

виділити низку рекомендацій, спрямованих на покращення їхньої роботи та створення умов для ефективного супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Висловлені проблеми і пропозиції підкреслюють необхідність системних змін, що стосуються ресурсного забезпечення, професійного розвитку та координації між організаціями.

Забезпечення ресурсів. Соціальні працівники вказали на брак матеріальних ресурсів для виконання своїх обов'язків. Необхідно збільшити фінансування соціальної роботи, зокрема для забезпечення основних потреб постраждалих сімей. Додаткові ресурси мають спрямовуватися на оснащення працівників необхідними інструментами, включаючи транспорт, технічне обладнання та інформаційні матеріали.

Зменшення робочого навантаження. Велике навантаження на соціальних працівників часто призводить до емоційного вигорання. Рекомендовано збільшити кількість фахівців у цій сфері, щоб рівномірно розподіляти обов'язки. Це дозволить знизити рівень стресу і підвищити якість надання допомоги.

Підтримка професійного розвитку. Соціальні працівники потребують постійного підвищення кваліфікації, особливо в умовах роботи з родинами, що переживають кризу. Рекомендовано організовувати регулярні тренінги та навчальні програми з таких тем, як кризова інтервенція, робота з травмами, управління стресом і техніки комунікації. Особливу увагу слід приділити навчанню з використання цифрових інструментів для оптимізації процесів соціальної роботи.

Запровадження психологічної підтримки для працівників. Соціальні працівники зазначили, що емоційне вигорання є однією з головних проблем у їхній роботі. Рекомендовано створити програми психологічної підтримки, включаючи групову та індивідуальну терапію. Це сприятиме підвищенню емоційної стійкості працівників і збереженню їхньої професійної мотивації.

Оптимізація процедур. Процедури надання допомоги сім'ям часто є складними і тривалими. Рекомендовано спрощувати ці процеси через

впровадження цифрових платформ для реєстрації запитів і автоматизацію розгляду звернень. Це дозволить зменшити бюрократичні перепони та скоротити час реагування.

Посилення координації між організаціями. Соціальні працівники наголосили на важливості покращення взаємодії між державними установами, недержавними організаціями та громадами. Рекомендовано створити єдину платформу для обміну інформацією, яка дозволить уникнути дублювання функцій та забезпечить більш ефективну роботу з родинами.

Фінансування програм підтримки працівників. Окрім фінансування для сімей, слід передбачити окремі програми для забезпечення потреб соціальних працівників, включаючи транспортні витрати, технічне оснащення та витрати на навчання. Це дозволить створити комфортні умови для виконання професійних обов'язків.

Розвиток командної роботи. Командна робота є важливим інструментом для підвищення ефективності соціальної роботи. Рекомендовано розробити механізми для проведення регулярних командних нарад, обміну досвідом і координації дій між працівниками.

Інтеграція в громади. Сприяння співпраці соціальних працівників із місцевими громадами є важливим для посилення підтримки сімей. Рекомендовано організовувати заходи на місцевому рівні, які сприятимуть взаємодії між працівниками, родинами та громадами.

Створення довгострокових стратегій. Соціальна робота повинна базуватися не лише на короткострокових заходах, але й на довгострокових стратегіях, спрямованих на відновлення стабільності родин. Це включає розробку програм, що враховують поступову адаптацію родин до нових умов і підвищення їхньої самостійності.

Результати фокус-групи з представниками благодійних організацій виявили ключові аспекти, які потребують вдосконалення для підвищення ефективності їхньої роботи у соціальному супроводі сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах. Рекомендації, сформовані на основі цих

обговорень, спрямовані на зміцнення ролі недержавного сектору в системі соціального супроводу та покращення координації з іншими учасниками цього процесу.

Збільшення фінансування благодійних організацій. Представники благодійного сектору зазначили, що обмежене та нестабільне фінансування є основною перешкодою в реалізації їхніх програм. Рекомендовано активно залучати додаткові ресурси через міжнародні гранти, партнерства з бізнесом та локальними громадами. Необхідно також створити довгострокові стратегії фінансування, які забезпечать стабільність роботи організацій.

Розширення співпраці з державними структурами. Благодійні організації наголошують на важливості кращої координації з державними установами. Рекомендовано створити спільні платформи для обміну інформацією та ресурсами, а також розробити чіткі механізми взаємодії для спільного планування та реалізації програм підтримки сімей.

Покращення координації між благодійними організаціями. Відсутність узгоджених дій між різними організаціями часто призводить до дублювання послуг або прогалин у допомозі. Рекомендовано організовувати регулярні зустрічі представників благодійного сектору для координації дій, а також створити інтегровану базу даних про програми допомоги, доступні в регіоні.

Підвищення видимості роботи благодійних організацій. Інформаційна підтримка є важливим інструментом для залучення ресурсів та донорів. Рекомендовано активно популяризувати діяльність організацій через соціальні мережі, засоби масової інформації та співпрацю з громадами. Це дозволить забезпечити ширше охоплення сімей, які потребують допомоги, і збільшити кількість донорів.

Розвиток інноваційних підходів. Благодійні організації можуть використовувати цифрові інструменти для покращення надання допомоги. Рекомендовано впроваджувати платформи для автоматизації процесів, наприклад, реєстрації запитів, відстеження наданої допомоги та збору даних для аналітики. Це зробить процеси більш прозорими та ефективними.

Інвестування у професійний розвиток персоналу. Представники організацій зазначили, що їхні співробітники часто потребують додаткових знань і навичок для роботи з сім'ями, які переживають кризу. Рекомендовано організовувати тренінги, семінари та обмін досвідом між організаціями, зокрема з акцентом на кризову інтервенцію, психологічну допомогу та управління проєктами.

Розширення послуг і програм підтримки. Благодійні організації наголосили на необхідності розширення спектра послуг для родин, включаючи програми довгострокового житла, працевлаштування та освіти для дітей. Важливо розробляти ініціативи, які сприяють не лише забезпеченню базових потреб, а й створенню умов для сталого розвитку родин.

Активізація співпраці з громадами. Громади є важливими партнерами у процесі соціального супроводу. Рекомендовано залучати місцевих лідерів і волонтерів до реалізації програм підтримки, організовувати освітні заходи та створювати платформи для залучення ресурсів на місцевому рівні.

Створення сталих партнерств. Благодійні організації мають зміцнювати партнерства з іншими структурами, включаючи міжнародні донорські фонди, приватний сектор і громадські ініціативи. Це дозволить забезпечити більш широкий доступ до ресурсів і підвищити масштаб програм допомоги.

Резюмуючи, зазначимо, що результати дослідження підкреслюють необхідність системного вдосконалення соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах через військові дії. Важливим є забезпечення комплексного підходу, що поєднує матеріальну, психологічну, юридичну та освітню підтримку. Родини потребують не лише базової допомоги, але й умов для довгострокової стабільності, таких як доступ до житла, працевлаштування та освіти для дітей.

Соціальні працівники потребують ресурсів, професійного навчання та емоційної підтримки, що дозволить їм ефективніше виконувати свої обов'язки. Благодійні організації, у свою чергу, стикаються з необхідністю розширення фінансування, покращення координації та підвищення видимості своєї роботи.

Спільними зусиллями державних і недержавних структур можливо створити систему, яка забезпечить стійкість і адаптацію родин, сприяючи їхньому поверненню до повноцінного життя.

ВИСНОВКИ

Актуальність нашого дослідження зумовлена гострою необхідністю розробки ефективних підходів до соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах через військові дії. Гіпотезою дослідження ми запропонували тезу про те, що впровадження інтегрованого, багатоаспектного підходу до соціальної роботи, який враховує як індивідуальні потреби кожної сім'ї, так і загальні виклики, що виникають унаслідок війни, сприятиме підвищенню ефективності соціального супроводу.

У першому розділі роботи було здійснено комплексний аналіз історико-методологічних аспектів соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. Проведений аналіз дозволив визначити теоретичні засади проблеми, розкрити основні поняття, такі як «соціальна робота», «технології соціальної роботи», «сім'я у складних життєвих обставинах», а також окреслити принципи та методи, які використовуються у цій сфері.

Розгляд історичного досвіду соціальної роботи засвідчив, що у періоди військових конфліктів та їхніх наслідків соціальна підтримка сімей набувала особливої значущості. Було встановлено, що ефективність соціальної роботи залежить від інтегрованого підходу, який враховує психологічні, соціальні та економічні аспекти кризи. Особливу увагу приділено сучасним викликам, які обумовлюють необхідність адаптації існуючих методик до умов війни та постконфліктного періоду.

Уточнення ключових понять дало змогу сформувати наукову основу для подальшого дослідження, що включає розробку інноваційних методів підтримки постраждалих сімей. Застосування об'єктивного, історичного та системного підходів забезпечило всебічний і глибокий аналіз проблеми.

Перший розділ закладає теоретичну основу для подальшого дослідження, спрямованого на розробку ефективних технологій соціального супроводу. Він демонструє, що комплексна, адаптивна та скоординована соціальна робота є ключем до подолання наслідків війни для сімей, що опинилися у складних

життєвих обставинах.

У другому розділі дослідження було детально проаналізовано теоретичні аспекти надання послуги соціального супроводу сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. Визначено, що такі сім'ї характеризуються високим рівнем вразливості, що зумовлюється багатогранними викликами, зокрема матеріальними труднощами, психологічними травмами, соціальною ізоляцією та відсутністю доступу до необхідних ресурсів. Ці обставини значно ускладнюють їх здатність самостійно долати кризові ситуації, що підкреслює важливість комплексної соціальної підтримки.

Розгляд основних технологій соціальної роботи виявив, що ефективне втручання можливе лише за умови інтегрованого підходу. Це включає використання індивідуалізованих програм підтримки, мультидисциплінарного супроводу та координації дій різних установ і служб. Особливу увагу приділено принципам роботи, які враховують потреби сімей на різних етапах кризи та забезпечують адаптивність підходів.

Було також визначено специфіку соціального супроводу, яка полягає у створенні умов для стабілізації життєдіяльності сім'ї, задоволення її базових потреб, подолання стресових факторів та поступової інтеграції в суспільство. Важливим компонентом є постійний моніторинг та оцінка ефективності втручання, що дозволяє коригувати надану допомогу відповідно до змінних потреб клієнтів.

У третьому розділі дослідження було здійснено практичний аналіз особливостей соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій, на прикладі досвіду в місті Запоріжжя. Проведене емпіричне дослідження дозволило виявити ключові аспекти та проблеми з якими стикаються такі сім'ї у процесі надання соціального супроводу.

Аналіз показав, що основними труднощами є недостатня координація між установами, обмеженість ресурсів та нестача спеціалізованих програм

підтримки, орієнтованих на унікальні потреби сімей, постраждалих від війни. Крім того, було виявлено, що багато сімей потребують не лише матеріальної допомоги, але й тривалої психологічної підтримки, юридичного супроводу та освітньої інтеграції для дітей.

Практичне дослідження підтвердило ефективність застосування індивідуалізованих планів супроводу, які базуються на комплексному аналізі потреб кожної сім'ї. Використання міждисциплінарного підходу дозволило значно підвищити якість наданих послуг, зокрема шляхом залучення до процесу роботи психологів, юристів та представників громадських організацій.

Також було розроблено рекомендації щодо вдосконалення роботи соціальних служб у місті Запоріжжя. Серед них – запровадження навчальних програм для підвищення кваліфікації соціальних працівників, розширення бази ресурсів, необхідних для підтримки сімей, а також посилення співпраці між державними установами та громадськими організаціями.

Висновки підтверджують гіпотезу дослідження, що інтегрований, багатоаспектний підхід до соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій, сприяє більш ефективному задоволенню їхніх потреб. Проведений аналіз та емпіричне дослідження довели, що комплексна підтримка, яка враховує індивідуальні потреби кожної сім'ї та забезпечується через координацію між різними установами, дійсно підвищує соціальну, економічну та психологічну стабільність таких сімей. Це підтверджує важливість запропонованого підходу та доцільність його впровадження у практику соціальної роботи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агарков О. А. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Запоріжжя : вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.

2. Аносова А. В., Безпалько О. В., Виноградова О. А. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : навч. посіб. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

3. Баранник Л. Б. Соціальний захист громадян : навч. посіб. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2017. 246 с.

4. Бевзенко Л., Бєлєнок О., Бойко Н. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колект. моногр. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

5. Бондаренко Н. О. Соціальна діагностика : підручник для студентів напряму «Соціальна робота». Київ : Академія, 2021. 240 с.

6. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

7. Віцукаєва К. М. Соціальний супровід клієнта : навч. посіб. Одеса : Вид. Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 322 с.

8. Діти та війна. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/ (дата звернення: 27.09.2024).

9. Допомога ВПО у Запоріжжі. URL: https://redcross.org.ua/news/2022 (дата звернення: 15.10.2024).

10. Допомога переселенцям у Запоріжжі. URL: https://palyanytsya.info/cities/zaporizhzhia/dopomoha-pereselentsiam (дата звернення: 05.09.2024).

11. Дубич К. В. Вступ до соціальної допомоги : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 224 с.

12. Єрьоміна Л. Є. Практикум з соціальної роботи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2017. 140 с.

13. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/07/13.pdf (дата звернення:

18.09.2024).

14. Заєц С. С. Вступ до спеціальності «Соціальна робота» в схемах і таблицях : навч. посіб. Умань : ВІЗАВІ, 2016. 58 с.

15. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

16. Іванова І. Б. Методи соціальної роботи (на основі Державних стандартів соціальних послуг) : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2018, 302 с.

17. Ісаченко В. П. Людина в сучасному соціумі : навч. посіб. Умань : Візаві, 2021. 210 с.

18. Капська А. Й., Пєша І. В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2021. 232 с.

19. Карпенко О. Г., Н. Ф. Романова. Теорія та практика соціальноїроботи : навч. посіб. Київ : Слово, 2015. 408 с.

20. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота з вразливимисім'ями та дітьми : навч. посіб. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

21. Климанська Л. Д., Савка В. Є., Хома Н. М. та ін. Соціальна політика : навч. посіб. Львів : «Новий Світ 2000», 2020. 318 с.

22. Коляда Н. М., Левченко Н. В. Технології соціальної роботи Ч.1. Теоретичний курс : навч. посіб. Умань : ВІЗАВІ, 2018. 338 с.

23. Коляда Т. В. Соціальна робота на підприємстві : навч. посіб. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 125 с.

24. Костючков С. К. Основи соціальної держави та громадянського суспільства : навч. посіб. Херсон : Айлант, 2016. 256 с.

25. Кубіцький С. О. Технології соціально-педагогічної роботи взарубіжних країнах : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2015. 300 с.

26. Кулик І. В. Соціальна робота з різними групами клієнтів : навч. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. 235 с.

27. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2019. 230 с.

28. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с.

29. Левченко К.Б., Ковальчук Л.Г. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.- метод. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2016. 368 с.

30. Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. Київ : Каравела, 2017. 366 с.

31. Масюк О. П. Менеджмент соціальної роботи : курс лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра напряму підготовки «Соціальна робота». Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. 94 с.

32. Мітіна С. В. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Гельветика, 2020. 435 с.

33. Можливості групової соціальної роботи з внутрішньопереміщеними особами / Попович А. 2018. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf (дата звернення: 14.10.2024).

34. Моргай Л. А. Соціальна робота на підприємстві : навч. посіб. Умань : Візаві. 2021. 224 с.

35. Ольчак М. Ростек К. Вдосконалення соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах : моногр. Київ : Фонд міжнародної солідарності, 2019. 57 с.

36. Омельченко С. О., Тернопільська В. І. Соціальна робота : реалії та виклики часу : навч-метод- посіб. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.

37. Оцінка впливу війни на людей. Україна. Червень 2023 : [дослідження]. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf (дата звернення: 17.09.2024).

38. Повідомлення про захист прав дітей в українській кризі. URL: https://alliancecpha.org/sites/default/files/technical/attachments/UkraineProtection%20Advocacy%20Messages_The%20Alliance%20CPHA_%20%20Ma....pdf. (дата звернення: 17.09.2024).

39. Поляничко А. О., Гончаренко О. В., Знобей О. В. Технології соціальної

роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду : навч.-метод. посіб. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.

40. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/12.pdf (дата звернення: 14.08.2024).

41. Романишин А. М., Бойко О. В., Гузенко І. М. Первинна психологічна допомога і реабілітація в бойових умовах : навч.-метод. посіб. Львів : АСВ, 2014. 140 с.

42. Романова Н. Ф., Мельник І. П. Соціальне партнерство : навч.-метод. посіб. Київ : І ІПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 238 с.

43. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи : навч.- метод. посіб. Львів : Растр-7, 2021. 324 с.

44. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота : пріоритети та стандарти : навч. посіб. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 175 с.

45. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота : навч. посіб. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

46. Слюсар Л. І. Шлюб в Україні у демографічному вимірі : історія і сучасність : моногр. Київ : н-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи, 2021. 180 с.

47. Сова М. О. Психологія сім'ї : навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 212 с.

48. Соціальна робота як складова політики соціального захисту внутрішньо переміщених осіб регіону / І. Журба та ін. 2021. URL: http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/250455 (дата звернення: 16.10.2024).

49. Соціально-педагогічна робота з сім'ями вимушених переселенців : стан і перспективи. URL: https://dnmcps.com.ua/sites/default/files/inline-images/2018-10/2018-10-07.pdf (дата звернення: 16.10.2024).

50. Соціально-правова підтримка сімей вимушених переселенців / О. Міхеєва. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19829/Miheeva.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 23.09.2024).

51. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навч. посіб. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.

52. Тимошенко Н. Є. Вступ до спеціальності : соціальна робота : навч. посіб. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 245 с.

53. Трощинський В. П., Скуратівський В. А., Кравченко М. В. Соціальна і гуманітарна політика : підручник. Київ : Вид-во НАДУ, 2016. 792 с.

54. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.

55. Файчук О. Л. Соціальна робота з сім'ями : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 52 с.

56. Фурман А. В., Підгурська М. В. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 174 с.

57. Харламов М. І. Соціальна робота : курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2016. 96 с.

58. Чубук Р. В. Теорія соціальної роботи : методичні вказівки. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 76 с.

59. Ярошенко А. О., Семигіна Т. В., Сухицька Н. В. Історія та теорія соціальної політики України : навч. посіб. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.

60. An integrated approach to meet the needs of high-vulnerable families: a qualitative study on integrated care from a professional perspective. 2020. URL: https://capmh.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13034-020-00321-x (дата звернення: 27.09.2024).

61. Vulnerable families in Ukraine as the main social service users: comparison of the pre-pandemic and pandemic period. 2022. URL: https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/67c9f2f8-2482-4cb0-934a-7800ab011135/content (дата звернення: 10.09.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для сімей, які отримують соціальну допомогу

1. Як ви оцінюєте свою ситуацію після початку військових дій?
2. Які основні труднощі ви відчуваєте зараз?
3. Чи зверталися ви за допомогою до соціальних служб або благодійних організацій?
4. Який досвід ви отримали?
5. Чи задовольняє вас якість наданих послуг?
6. Які види допомоги були для вас найбільш корисними: матеріальна, психологічна, юридична, гуманітарна, інше.
7. Які послуги або види допомоги, на вашу думку, потребують покращення?
8. Як ви оцінюєте доступність соціальних послуг у вашому районі?
9. Які нові послуги могли б покращити вашу ситуацію?
10. Чи відчуваєте ви підтримку з боку місцевої громади?

Додаток Б

Анкета для соціальних працівників

1. З якими основними труднощами ви стикаєтеся у роботі з постраждалими сім’ями?

2. Як ви оцінюєте ефективність методів соціального супроводу, які застосовуються у вашій організації?

3. Чи вистачає вам ресурсів для виконання ваших завдань?

4. Які типи підтримки найчастіше запитують сім’ї, з якими ви працюєте?

5. Чи маєте ви можливість проходити навчання або тренінги для підвищення кваліфікації?

6. Які нові підходи до соціального супроводу, на вашу думку, могли б бути ефективними в умовах війни?

7. Чи існують проблеми у взаємодії з іншими організаціями або установами?

Додаток В

Анкета для представників благодійних організацій

1. Які основні напрями допомоги вашої організації родинам у складних життєвих обставинах?

2. Як ви оцінюєте ефективність вашої роботи у співпраці з соціальними службами?

3. Які труднощі виникають під час організації допомоги сім’ям?

4. Як ви координуєте свої дії з іншими благодійними організаціями чи державними структурами?

5. Які види допомоги найбільш затребувані серед сімей, що постраждали від війни?

6. Чи є у вашій організації можливості для розширення послуг?

7. Що, на вашу думку, необхідно для покращення взаємодії між державними і благодійними структурами?

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Павленко Ліля Володимирівна, студентка 2 курсу, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «Соціальна робота» освітньо-професійна програма «Соціальна робота», адреса електронної пошти lila80492@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Надання послуги соціального супроводу сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 03.12.2024 Підпис_____ПІБ (студент) Павленко Л.В.

Дата 03.12.2024 Підпис_____ПІБ (науковий керівник) Маловічко О.В.